

DOI 10.33294/2523-4234-2026-36-1-221-254

УДК 94(477).084"1951/1965":279.17:930.253:801.81

ORCID 0000-0001-8998-9916

OCRID 0000-0001-7523-4037

ORCID 0000-0002-3562-1750

ISSN 2523-4234

**Костянтин Бережко
Томаш Бугай
Тарас Ашурков**

**Репресивна операція “Трійка” (“Північ”).
Імена, що стоять за цифрами.
Проживання травми та досвід відновлення
(до 75-ї річниці депортації)**

В статті розглянуто історію релігійного життя і побуту свідків Єгови, що були депортовані до Сибіру з західних областей України у 1951 р. Глибоко проаналізовано дані, зібрані Крайовим бюро Свідків Єгови невдовзі після виселення, зокрема зошити Миколи Циби з поіменними списками виселених. Матеріал з цих зошитів можуть стати основою для повного поіменного списку всіх депортованих. Порівняно дані, зібрані Крайовим бюро і матеріали допитів заарештованих членів організації зі спогадами молодших членів депортованих сімей, зібраними у XXI ст. Увагу сфокусовано на особистому досвіді депортованих осіб і їхньому сприйнятті травматичних подій свого минулого.

Ключові слова: сталінізм, СРСР, релігійне життя, релігійний побут

**Kostiantyn Berezhko
Tomasz Bugaj
Taras Ashurkov**

The Repressive Operation “Troyka” (“Sever/North”). Names behind the Figures. Living through Trauma and Revival (Dedicated to the 75th Anniversary of the Deportation)

Religious activity and daily life of deportee Jehovah’s Witnesses who had been transferred from the western regions of Ukraine to Siberia are analyzed. The need to pay more attention to personal stories is emphasized. Three note books containing a nominal list of deportees collected by Mykola Tsyba shortly after the deportation are studied. This list, which is the fullest list of those deported known so far, may later be used to compile a fuller name-by-name list. The data collected by the Regional Bureau of Jehovah’s Witnesses shortly after the deportation is compared with the evidence collected by the state during interrogations of arrested Witnesses and declassified in the recent decades and recollections of younger members of the same families who experienced deportation or life in Siberia as young children and teenagers and were interviewed by historians in the early 21st century. An emphasis is made on the personal experiences of those deported and the way they

perceived the traumatic events of their lives and the aftermath of those events. It is stated that the eyewitnesses' testimonies reflect the feelings of shock, despair, helplessness and even hopelessness gradually giving place to adaptation, building their communities anew, and feeling of unity centred around the spiritual values they had in common, e.g. meeting together to read the Bible or singing religious songs together. These experiences reflect the path of a small religious community being forcefully traumatised and heading toward a healing through sticking to its moral values and religious habits without trying to further isolate themselves from the rest of the world.

Keywords: stalinism, USSR, religious life, religious activities, collective trauma

Актуальність дослідження. 8 квітня 2026 р. відбудуться 75-ті роковини від проведення радянськими репресивними органами всесоюдної каральної операції “Північ” – масової депортації окремих груп населення України, Молдови, Білорусії та країн Балтії до Сибіру. На виконання постанови Ради міністрів СРСР №667-339сс від 3 березня 1951 р. 1 квітня на території Білорусії, Естонії, Латвії, Литви, Молдови (Одинцов, 2002, с. 48), та 8 квітня на території України була проведена радянська репресивна операція з депортації окремих груп населення до Сибіру під кодовою назвою “Північ”. Українську фазу всесоюдної операції “Північ” (8 квітня 1951 р.) виконували за планом “Трійка” через те, що в Україні депортації підлягали три групи осіб: заможні селяни (“кулаки”), учасники армії Андерса (“андерсівці”) та віряни-Свідки Єгови (“єговісти”) (ГДА СБУ–1). За наявними документами відомо про 8 890 депортованих осіб. Зокрема, 6 271 Свідка Єгови, які склали переважну більшість контингенту. Географія операції охопила території, що нині складають Львівську, Івано-Франківську, Тернопільську, Волинську, Рівненську та Чернівецьку області.

Стан розробки теми. Фундаментальна праця “Історія релігії в Україні” за редакцією Петра Яроцького і Анатолія Колодного містить опис підготовки і виселення свідків Єгови до Сибіру, але не надає жодної інформації про життя депортованих вірян у засланні (Колодний, 1999).

Український історик Костянтин Бережко неодноразово звертався до теми операції “Північ”. Зокрема, він видав статтю “Масові релігійні репресії в Україні: Операція «Північ»” і збірку документів “Історія Свідків Єгови: Архіви КДБ”, але в них також приділяється увага здебільшого підготовці і процесу виселення (Бережко, 2009, 2012). Серед закордонних істориків увагу операції “Північ” приділяли американська професорка Емілі Беран (Beran, 2014), дослідник історії релігії в Молдові Ніколае Фуштей (*Fuștei, 2013*) і польський фахівець з культурології та усної історії доктор Томаш Бугай (Bugaj 2017, 2019). Монографія Е. Беран фокусується здебільшого на діяльності підпілля Свідків Єгови після 1957 р., але торкається і життя на спецпоселенні. Н. Фуштей досліджує історію різних релігій Молдови. Зокрема, він приділив велику увагу двом депортаціям Свідків Єгови (операції “Південь” 1947 р. і “Північ” 1951 р.) і переслідуванням тих вірян, які залишилися на території Молдови (*Fuștei, 2013, s. 58–100*). Польський історик Т. Бугай провів у 2010–2012 рр. польове дослідження в шести країнах, де збирав свідчення депортованих осіб та їхніх родичів. Результати його роботи – це наразі єдині наукові публікації, сфокусовані на побуті та релігійній діяльності Свідків Єгови саме в час заслання.

I. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ

Важливою для вивчення даної теми є мемуарна література. Серед авторів мемуарів слід відзначити Сільвера Сілліксаара з Естонії (Silliksaar, 2001), Олега Голька (Голько, 2014) та Анатолія Шишки з України (Шишка, 2020).

У 2021 р., до 70-річчя депортації, вийшли нові статті, які глибше висвітлили процес підготовки й проведення депортації, а також питання збирання свідчень очевидців (Томаш Бугай) і збереження історичної пам'яті про неї в контексті національної пам'яті (Ігор Козловський) (Яроцький, 2021, с. 27–33, 81–84).

Зазначена історична подія також висвітлювалась в історичних науково-популярних інтернет-виданнях “Історична правда” (Когут, 2021) та “Локальна історія” (Москалюк, 2021). 8 квітня 1951 р. внесено до історичного календаря Українського інституту національної пам'яті як дату другого етапу операції “Північ” в Україні. Постановою Верховної Ради України № 4748 від 18.12.2025 року “Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2026–2027 роках” цю дату внесено до переліку днів пам'яті, що мають відзначатися на державному рівні у наступному формулюванні: “75 років із часу проведення в Україні радянськими репресивними органами операції “Трійка” (“Північ”) – масової депортації окремих груп населення України до Сибіру (08.04.1951)”.

Аналізуючи зміст вищезгаданих джерел можна зробити висновок, що до цього часу майже всі наукові зусилля при дослідженні цієї репресивної операції були зосереджені навколо встановлення історичного фактажу, статистики, відтворення хронології депортаційних дій з перспективи як наявних архівних матеріалів, так і усної історії невеликої кількості репресованих, спогади яких доступні в друкованому чи аудіовізуальному форматі. Втім, вкрай мало уваги приділено персоніфікації та ідентифікації статистики депортованих, яка наявна в архівних матеріалах. Зокрема, архівні документи містять точну статистичну інформацію про кількість репресованих осіб: заможні селяни (“кулаки”) – 1 663 особи, члени військового угруповання (армії Андерса) – 956 осіб та віряни (Свідки Єгови) – 6 271 особа. Загалом документально підтверджені факти депортації з України 8 890 осіб (ГДА СБУ–1, арк. 82). Втім, жодні джерела в науковому обігу не містять повного поіменного списку осіб, які зазнали депортації. Певний масив розрізненої персоніфікованої інформації про депортованих українців можна знайти в мемуарних працях А. Шишки “В'язні північного царя” та О. Голька “Загартовані в Сибірі” (Шишка, 2020; Голько, 2014). Наявні спогади лише чотирьох репресованих осіб на сайті “70 років. Операція «Північ»” (<https://1951deport.org/>). Тому у період 75-х роковин депортації залишається відкритим для науковців та актуальним для дослідження питання персоніфікації осіб, які стоять за вже відомими статистичними цифрами. На сьогодні ще залишається відкритим питання, яке 8 квітня 2021 р. під час наукової конференції до 70-річчя операції озвучила професорка Алла Киридон: “Як транслюється пам'яттєвий дискурс з огляду на місця пам'яті? Чи транслюється пам'ять про ті події в самій спільноті чи серед тих, хто є симпатиками?”¹. В рамках тодішньої дискусії слушним висновком був коментар професорки Людмили Филипович: “Ми, безумовно, знаємо про цю подію, але вона не стала публічною для всіх... Це справа спільна всього суспільства ... розказати об'єктивну, правдиву

¹ Відеозапис міжнародної науково-практичної онлайн-конференції “Операція “Північ”. 70 років по тому”. <https://www.youtube.com/live/brEeKBFDJYY?feature=shared&t=6435>

історію”. Відповідно, без персоніфікації цих подій історія не може бути розказана повно, правдиво та об’єктивно. Також наразі не розпочато комплексний пошук та опрацювання належних комеморативних практик, які б допомагали в переосмисленні історичної події як для репресованих, так і для їхніх нащадків. Вищевказаний вебсайт “70 років. Операція “Північ»” наразі є фактично одним з небагатьох, якщо не єдиним постійно діючим “місцем пам’яті” і проявом комеморативної практики – осередком інформації про репресивну операцію з архівними документами, спогадами очевидців, відеорядом з відтвореною реконструкцією певних сюжетів, які мали місце під час виконання операції. Втім, інших практик щодо опрацювання пам’яті невідомо. Корисним та актуальним з науково-практичного погляду може бути опрацювання пам’яті репресованих через призму їхнього досвіду масового проживання травматичних подій та відновлення з перспективи проживання українським суспільством сучасних травматичних подій.

Для досягнення окреслених вище цілей завданнями цієї статті є: 1) дослідження одного з джерел персоніфікованої інформації про депортованих осіб, яке раніше не було предметом глибокого наукового дослідження; 2) узгодження отриманої інформації з наявними свідченнями, джерелами усної та архівної історії, які раніше не публікувалися; 3) виокремлення певних уроків прожиття травматичного досвіду для застосування у сьогоденні; 4) окреслення можливих напрямків подальшого дослідження цієї теми та можливі практичні кроки для поширення пам’яттєвого дискурсу на нові наявні “місця пам’яті”.

Ідентифікація та персоніфікація депортованих

Архівні дані містять доволі конкретну статистику щодо кількості депортованих вірян-свідків Єгови. Зокрема, з України – фактично виселених 6271 особи (1762 родини: 1857 чоловіків, 2612 жінок, 1802 дітей) (ГДА СБУ–1, арк. 1), з Молдови – 2617 осіб (фактично) (Пасат, 1994, с. 634–636), з Білорусі – 394 особи (планово, фактичні цифри у звітах не знайдені) (Пасат, 1994, с. 612), з Естонії – 266 осіб (фактично) (Доклад начальника ешелона), з Литви – 150 осіб (фактично) (Записка МГБ), з Латвії – 52 особи (планово, фактичні цифри у звітах не знайдені) (Пасат, 1994, с. 613).

У загаданій бібліографії щодо цієї операції спроби персоніфікувати цифри були вкрай обмеженими. Перші мемуари, в яких згадуються прізвища та імена осіб з України, які були депортовані та заслані до Сибіру під час репресій 1940-х – 1950-х рр. належать збірці О. Голька “Сибірський маршрут” (Голько, 2002). 2012 року був частково опублікований рукописний поіменний перелік депортованих з України на підставі архівних справ у книзі “Історія Свідків Єгови. Архіви КДБ” К. Бережка (Бережко, 2012, с. 188–191). 2020 року були опубліковані мемуари А. Шишки “В’язні північного царя”, де також епізодично згадуються особи депортованих та є три неповних переліки депортованих, загалом близько 130 сімей (Шишка, 2020, с. 203–206, 247–252, 256–259). Втім, повного зведеного списку по операції “Трійка” немає в жодному з видань.

В публікаціях з інших країн, які стали жертвами операції, також повного персоніфікованого переліку репресованих осіб немає. Поіменні списки депортованих свідків Єгови в рамках операції “Північ” повністю або частково відновлені в Латвії, Литві та Естонії. Вони доступні в електронних архівах або друкованих наукових виданнях.

I. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ

В даній статті зосереджені зусилля на персоніфікації та відновленні пам'яті депортованих з України. Як відправну точку для ідентифікації депортованих українців виглядає доцільним взяти архівний рукопис, на який посилається К. Бережко у книзі “Історія Свідків Єгови в Україні. Архіви КДБ”. Цей рукопис складається з трьох учнівських зошитів, в яких від руки написані прізвища та імена депортованих, їхнє місце проживання в Україні на момент депортації та місце спецпоселення у Сибіру. На сьогодні це єдине відоме та найповніше джерело, в якому наявний зведений список вірян-свідків Єгови, які були репресовані під час операції, про що прямо вказано у самому рукописі. Загалом три зошити містять наступну інформацію.

Таблиця 1

Кількість осіб, зазначених у зошитах М. Циби

	Кількість записів	Кількість осіб	Охоплені території
Зошит 1	740	1633	Івано-Франківська, Львівська та Тернопільська області
Зошит 2	492	1196	Волинська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська та Тернопільська області
Зошит 3	217	217	Чернівецька область
	1021	1021	Молдова
Загалом	1449	3046	Україна
	1021	1021	Молдова

Досліджувані рукописи є речовими доказами у слідчій справі, по якій проходили після арешту очільник “крайового бюро”² Свідків Єгови Циба Микола Дмитрович, його помічниця Веретельник Марія Федорівна та ще 12 осіб-свідків Єгови, які виконували роль зв’язкових або іншим чином приймали активну участь в діяльності релігійної групи за радянського періоду. Арешт Циби та Веретельник відбувся 10 серпня 1952 р. у с. Братолобівка Кіровоградської обл. Відповідно, на той час зошити вже існували та перебували на території Української РСР. Наразі ці зошити зберігаються як речові докази у справі ГДА СБУ, ф. 6, спр. 69256фп. (Іл. 1).

З акту співробітників КДБ УРСР про обшук, складеного 01.10.1952 р. (ГДА СБУ–2, т. 8, арк. 114), стає відомим, що ці зошити зберігалися у схованці в садибі однієї з вірянок – Бздель Емілії Петрівни – на хуторі Косачівка, Коломийського р-ну, Станіславської обл. При обшуку її помешкання була знайдена скриня розміром 45×30×20, ззовні осмолена. При розкритті скрині в ній виявилось наступне: 2-ий зо-

² Крайове бюро – внутрішній орган свідків Єгови, який координував діяльність вірян на території СРСР, в т.ч. виготовлення та розповсюдження біблійних публікацій та проведення богослужінь, підтримуючи зв’язок із одновірцями за кордоном СРСР.

Іл. 1. Перші сторінки зошитів з іменами вивезених вірян

шит під назвою “Анкети вивезених Свідків Єгови 8/IV-1951 р.” на 46 аркушів; 3-й загальний зошит “Анкети піднявших 1 та 8 – IV – 1951 р.” на 44 аркуші; 4-ий загальний зошит № 2 “Анкети вивезених Свідків Єгови 8/IV-51 р.” на 26 аркушів.

Як видно з опису, зошити 2, 3, 4 безпосередньо стосуються осіб, що були депортовані під час операції “Трійка” (“Північ”), а зошит 5, з огляду на дату, стосується переліку осіб, що були вивезені під час операції “Південь” у 1949 р. Беручи до уваги дату операції “Північ” та дату знахідки зошитів співробітниками КДБ, можна висувати, що українська, рівно як і молдавська, частина списку складалася у період з 8 квітня 1951 р. до 1 жовтня 1952 р. Не можна виключати, що після арешту очільника “крайового бюро” 10 серпня 1952 р. ці списки вже не оновлювалися. Тому період їхнього формування з певною ймовірністю можна вважати коротшим, тобто близько 16 місяців з дати виселення. На їхнє походження проливають світло матеріали допитів Циби, Веретельник та інших осіб, які фігурували у слідчій справі.

Оскільки репресивна акція у квітні 1951 р. була не першою щодо свідків Єгови, на той час вже існувала певна схема збирання інформації про засуджених вірян та шляхи їх підтримки і надання допомоги із середини спільноти. У загальних рисах про ці механізми, зі згадкою про депортацію у квітні 1951 р., розповідає 14.10.1952 р. Циба на черговому допиті: “Враховуючи, що активні учасники єговістського підпілля в західних областях України були арештовані за антирадянську сектантську діяльність, багато єговістів в адміністративному порядку були виселені у віддалені райони країни та деякі учасники підпілля переселені до східних областей Радянського Союзу, ми вирішили скористатися цими кадрами в проведенні антирадянської роботи. Для цього “крайове бюро” через учасників єговістського підпілля, що залишилися, і через поштового зашифрованого листування налагоджувало з ними організаційні зв’язки та в результаті нашого впливу єговісти за новим місцем свого проживання відновлювали антирадянську єговістську роботу. Учасники єговістського підпілля, що були арештовані або в адміністративному порядку виселені та переселені в інші території Радянського Союзу, направляли свої листи до єговістів, з якими вони раніше підтримували організаційні зв’язки. Ці листи передавалися «слугам»³ відповідних

³ Особа, яка координувала діяльність “групи” або “стрефи” називалася відповідно “слугою групи” або “слугою стрефи”.

I. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ

"стрєф", які в свою чергу через своїх зв'язкових направляли в "крайове бюро" для використання в організаційних цілях. На підставі такого листування як "крайове бюро", так і "слуги стрєф" заводили у себе облік про єговістів, що проживають в інших республіках Радянського Союзу. В силу своїх антирадянських єговістських переконань члени "крайового бюро", будучи зацікавленими у розповсюдженні єговізму, в своїй практичній роботі через "слуг стрєф", які підтримували письмовий зв'язок з єговістами, що проживають в інших територіях Радянського Союзу, постачали їм антирадянську єговістську літературу, директивними вказівками з антирадянської єговістської роботи, а також надавали їм матеріальну допомогу грошима та посилками" (ГДА СБУ–2, т. 2, арк. 173–175).

Це підтверджується Протоколом очної ставки 08.12.1952 р. між Веретельник Марією Федорівною та Савчуком Миколою Михайловичем – слугою стрєфи у Станіславській області (ГДА СБУ–2, т. 8, арк. 22, 24–26): "... приблизно один раз на два місяці я продовжував зустрічатися з Цибою та Веретельник, передавав їм звітність про діяльність єговістів "стрєфи" №15⁴, вручав їм грошові суми на рахунок так званого фонду "Доброї надії" та як оплату за єговістську літературу, отриману від них, передавав їм списки з адресами репресованих учасників єговістського підпілля та отримував від них організаційні вказівки та єговістську літературу" (ГДА СБУ–, т. 6, арк. 79).

В деталях на особистому досвіді про схожий підхід до внутрішньої систематизації даних про депортованих розповідає одна з вірян Дзундза Анна Іванівна, яка тимчасово виконувала обов'язки "слуги стрєфи" за відсутності вірян-чоловіків. У протоколі її допиту від 12.12.1952 р. зазначається: "Збір таких відомостей мною виконувався через посередництво моїх співучасників по єговістському підпіллю та інших осіб. Окрім того, встановлюючи письмовий зв'язок з виселеними або засудженими учасниками єговістського підпілля, останні в письмовій формі повідомляли про місцезнаходження табору та кількості там ув'язнених, а також про умови у цих таборах. Врешті, встановив[ши] організаційний зв'язок з керівником "крайового бюро" єговістів Цибою Миколаєм, останній також звертав мою увагу на необхідності збирання вказаних вище відомостей щодо місць знаходження таборів, кількості там ув'язнених, умовах, які створені в таборах або тюрмах та кількості засуджених або виселених учасників антирадянського єговістського підпілля.

З метою виконання даного завдання зі збору вказаних вище відомостей, я особисто, як "слуга стрєфи №14" та "слуга округу №2" давала завдання "слугам груп" та "стрєф" для збирання таких відомостей, про що останні й доповідали мені, так званими "місійними рапортами". Після цього я складала загальний "місійний рапорт" по єговістському "округу №2" та передавала все це керівнику "крайового бюро" єговістів Цибі Миколаю.

Разом із цим маю визнати й те, що окрім збирання відомостей, згаданих вище, через "слуг груп" або "стрєф", я також збирала й сама. Шляхом листування із засудженим за антирадянську єговістську діяльність з моїм батьком – Дзундза Іваном

⁴ Стрєфа №15 діяла на території Станіславської та Закарпатської областей.

Прокоф’євичем⁵ отримувала від нього відомості про умови, створені в таборах для засуджених.

Підтримуючи письмовий зв’язок із Залеським Михайлом⁶, який навесні 1951 року виселений органами Радянської влади в Іркутську область, останній повідомляв мені про умови в місцях спецпоселенців” (ГДА СБУ–2, т. 13, арк. 105–109).

З протоколу допиту Циби Миколи Дмитровича від 17.09.1952 р. очевидно, що інтерес до встановлення персоніфікованих списків депортованих у квітні 1951 р. у керівної ланки релігійного об’єднання з’явився практично одразу після депортації: “У зв’язку з арештом ряду видних учасників єговістського підпілля по Львівській, Станіславській, Тернопільській та інших областей Західної України, “крайове бюро” втратило організаційний зв’язок з єговістськими ланками та для налагодження цих зв’язків та з’ясування стану по “стрєфах”⁷, я разом з Веретельник роз’їздив по різним населеним пунктам. Так, влітку 1951 року в місті Станіславі, в парку біля залізничного вокзалу я зустрівся зі зв’язковою єговістською на ім’я Марія, прізвища її я не знаю, під час бесіди з якою з’ясував стан по Станіславській єговістській “стрєфі”” (ГДА СБУ–2, т. 1, арк. 274–276).

Знадобилося відносно небагато часу для з’ясування осіб, що були депортовані, та утворення нової організаційної ланки вірян уже на спецпоселенні. Це витікає з рішення “крайового бюро”, яке ухвалили вже за декілька місяців після депортації: “Приблизно влітку у 1951 році нами була організована “стрєфа №21”, яка діє на території Іркутської області” (ГДА СБУ–2, т. 6, арк. 59, 60).

Таку саму систему формування та збереження пам’яті з метою підтримки репресованих розповіла під час допиту помічниця Циби – Марія Веретельник, розказавши про формування вищевказаних рукописів у знайдених зошитах. З протоколу допиту Марії Веретельник від 20.10.1952 р. стає зрозумілим, що громади свідків Єгови, “які розміщені та діють на території східних областей Радянського Союзу, організовані по принципу земляцтва. “Слуги стрєф” вели та ведуть точний облік усіх арештованих та вивезених органами Радянської влади до східних областей Радянського Союзу. ... Облік засуджених нам давав можливість знати, де і хто знаходиться з числа єговістів. Це надавало нам можливість надавати засудженим матеріальну допомогу грошима та посилками. Окрім цього постачали їм антирадянську єговістську літературу та вказівки по єговістській діяльності. ... Після того, як частина єговістів були переселені та вивезені до східних областей Радянського Союзу, нами була надана нова вказівка “слугам стрєф”, за якою вони мали вести суворий облік усіх переселених єговістів до

⁵ Інформація про Дзундзу Анастасію Михайлівну фігурує у рукописному переліку, зошит №1, запис 240. Її достеменний родинний зв’язок з Дзундзою Анною встановити на даний час неможливо.

⁶ Залеський Михайло фігурує у рукописному переліку, зошит №1, запис 238.

⁷ “Стрєфа” – внутрішньо конфесійний термін польського походження, яким визначалася одна з організаційних ланок (об’єднань) у спільноті свідків Єгови в радянський період. “Стрєфа” об’єднувала в собі декілька “груп” – громад з меншою кількістю вірян. Як “групи”, так і “стрєфи” формувалися здебільшого за територіальною прив’язкою. Територія їхнього функціонування та число учасників залежала від кількості вірян, що приживали в певній місцевості.

I. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ

східних областей Радянського Союзу. Форма звітності переселених єговістів складалася з 6-ти так званих рубрик: 1. №№ по порядку. 2. Прізвище, ім'я, по батькові. 3. Область. 4. Район. 5. Село. 6. Де знаходиться. Таким чином ми знали точну адресу єговістів, засуджених та вивезених через "слуг стреф". ... Крайове бюро на підставі отриманих рапортів від "слуг стреф" складало узагальнені списки засуджених та вивезених до східних областей Радянського Союзу" (ГДА СБУ–2, т. 6, арк. 84, 85).

Щодо авторства зошитів Марія Веретельник під час допиту 15.12.1952 р. повідомила наступне:

“Запитання: В знайдений схованці в садибі Бздель в числі знайдених архівних документів "Крайового бюро" знайдений зошит у блакитній обкладинці під назвою "Анкети вивезених Свідків Єгови 8/IV-1951 р." на 46 аркушах. Вам надається для впізнання цей зошит.

Відповідь: Наданий зошит я впізнаю. Цей зошит зберігався в схованці, облаштованій Цибою та Ославським в садибі Бздель Емілії.

Запитання: Хто укладач цього зошиту та яке його призначення?

Відповідь: Наданий зошит в блакитній обкладинці виготовив єговіст Терлецький на завдання Циби. В цей зошит занесені до переліку всі єговісти, які були виселені на поселення до східних областей Радянського Союзу за проведення ними антирадянської єговістської діяльності.

Запитання: Вам надається для впізнання зошит в зеленій обкладинці №2 під назвою "Анкети вивезених Свідків Єгови 8/IV-51 р.", що була також знайдена в садибі Бздель.

Відповідь: Наданий мені зошит я впізнаю. Дійсно цей зошит зберігався у схованці, облаштованій Цибою та Ославським в садибі Бздель. Цей зошит також виготовив єговіст Терлецький на завдання Циби. В цей зошит занесені до переліку всі єговісти, які були виселені на поселення до східних областей Радянського Союзу за проведення ними антирадянської єговістської діяльності.

Запитання: Вам надається для впізнання один загальний зошит під назвою "Анкети піднявших 1 та 8 – IV – 1951 р." на 44 аркушах та другий загальний зошит №18 під назвою "Анкети піднявших 6 червня 1949 р." на 12 аркушах, що були також знайдені в садибі Бздель.

Відповідь: Надані мені зошити я впізнаю. Дійсно ці зошити зберігалися у схованці, облаштованій Цибою та Ославським в садибі Бздель. Ці зошити ми отримали зі "стрефи" №18, що діє на території Молдавської РСР. Ці зошити нам приніс зв'язковий "стрефи" №18. Хто виконавець цих зошитів мені невідомо. В цей зошит занесені до переліку всі єговісти, які були виселені на поселення до східних областей Радянського Союзу за проведення ними антирадянської єговістської діяльності. Вказані зошити укладалися "слугою стрефи" №18 за завданням керівника "Крайового бюро" Циби" (ГДА СБУ–2, т. 6, арк. 264, 267–269).

Цей опис цілком співпадає з тим, як сформований рукописний поіменний перелік депортованих у трьох зошитах, що досліджуються. Оскільки, як зрозуміло зі свідчень Циби та Веретельник, дані для переліку депортованих збиралися різними людьми, переважно з усних джерел самих вірян (запис на слух з переказів), а не з офіційних

документів, прізвища, імена та по батькові, вказані у рукописі, містять помилки або скорочення, притаманні для розмовної мови. Також через вплив часу та навколишнього середовища, певні записи вицвіли або стерлися, що значно ускладнило їхнє прочитання та ідентифікацію особи.

Втім, хоча рукописи були доступні дослідникам вже у 2012 р., їхнє розшифрування та ідентифікація осіб була практично неможлива або вкрай обмежена з огляду на закритий та неопрацьований масив інформації з архівів радянських репресивних органів, які нині в своїй більшості зберігаються у галузевих архівах регіональних управлінь МВС та СБУ. Для прикладу, група дослідників у Львівській області лише у 2024 р. завершила укладання науково-документального видання “Реабілітовані історією. Львівська область”, яке налічує 15 томів. До них увійшла інформація про 133848 персоналій, репресованих радянським комуністичним режимом мешканців Львівщини. Із вказаних 15 томів 10 видавалися з 2021 р. та пізніше. Отже порівняти рукопис із даними галузевих архівів довгий час було неможливо. А оскільки певні області ще не завершили опрацювання своїх масивів даних, фіналізувати цей процес зараз видається складним. Тому, в рамках цієї статті були зосереджені зусилля та випробувана методологія ідентифікації депортованих на прикладі Львівської області.

Для того, щоб ідентифікувати особу з рукопису, використовувався компаративний метод. Вся інформація із рукописних зошитів була переведена в електронний формат. Паралельно із 15-ма томами видання “Реабілітовані історією. Львівська область” був сформований масив даних про осіб, які відповідали чотирьом критеріям із стислого опису їхньої справи. А саме: 1) дата репресії – 8 квітня 1951 року; 2) форма репресії – примусове виселення, депортація; 3) мотив репресії – релігійні переконання; 4) місце відбування покарання – один з регіонів Сибіру. Оскільки в науковому виданні не зазначається прямо належність особи до релігії свідків Єгови, та не зазначається, що акт репресії був в рамках певної адміністративної операції, масив даних про постраждалих осіб формувався саме за сукупністю даних по зазначених критеріях. Після оцифрування рукопису та формування масиву даних з відкритих джерел – прізвище, ім’я, місце проживання, – зазначені в рукописі, порівнювалися з прізвищами та місцем проживання на момент висилки з відкритих даних. При повному співпадінні прізвища, та інших критеріїв особа з рукопису вважалася ідентифікованою. При неповному співпадінні прізвища або інших даних (через неможливість однозначного прочитання написаного у рукописі) особа вважалася ідентифікованою при співпадінні щонайменше трьох із чотирьох критеріїв, зазначених вище. Допоміжним критерієм, але не вирішальним, також була кількість членів родини. В одній особовій справі можуть фігурувати декілька членів сім’ї, що можна співвідносити з аналогічними даними у рукописі. Приклад. Запис №618 у зошиті №1 містить інформацію: “Кондор Петро, 2, Дрогобицька, Медениця, Летня” (Іл. 2).

В Архіві Головного управління Міністерства внутрішніх справ України у Львівській області є особова справа Р-35131, в якій містяться відомості про Кандар Петра та Стефанію, мешканців с. Летня, які були вислані до Сибіру 8.04.1951 р. з релігійних мотивів. Хоча прізвище у рукописі можна прочитати варіативно (Кондор/Каднар/Коднар), співпадіння таких критеріїв як дата депортації, ім’я, кількість членів

616	Тришків Володимир	5	Хорошівка	"	"
617	Кушнір Василь	5		"	"
618	Кондор Петро	2		"	"
619	Лисих Станіслав	1		"	"
620	Лішнянський Петро	2		"	"

Іл. 2. Фрагмент сторінки зошита з іменем Петра Кондора

сім'ї, місце проживання на момент депортації, релігійний чинник та місце відбування покарання, дають підстави вважати, що запис в рукописі та опис особової справи стосується тієї самої особи.

Застосовуючи вище описану методику на прикладі депортованих з Львівської області на час написання цієї статті вдалося ідентифікувати 828 осіб (790 осіб під час операції 8.04.1951 та 38 осіб – пізніше), які згадуються у 334 записах рукописного переліку та знаходять своє підтвердження у державних архівах. Повний перелік ідентифікованих осіб публікується як додаток до цієї статті. Це найбільша кількість депортованих осіб, чий імена відомі на сьогодні за весь час дослідження українського контексту цієї теми.

Пілотне використання цієї методики на прикладі Львівської області показало її успішність. Втім, її ефективність прямо залежна від опрацювання матеріалів державних архівів у інших областях. Оскільки швидкість опрацювання у кожному регіоні відрізняється, альтернативою можуть бути запити до архівів щодо наявності справ на осіб з рукописів. Це може пришвидшити процес ідентифікації.

Продовження цієї роботи важливе з огляду на триваючий процес формування національної пам'яті. Особливо, поки зв'язок поколінь ще не втрачений. Влучною у цьому контексті є позиція, що "перерваний зв'язок поколінь теж у своїй основі невідновний. Покоління, чие життя було понівечене громадянськими війнами й репресіями, пам'ятають своїх предків хіба що до третього-четвертого коліна. Коли ж втрачає історичну пам'ять соціум, його життя стає безбарвним, поволі втрачає сенс" (Шаповал та ін., 2013, с. 15).

Елементи усної історії від осіб, згаданих у рукописі або їхніх рідних. В історичному архіві Центру Свідків Єгови в Україні зберігаються письмові та аудіовізуальні інтерв'ю з репресованими особами або їхніми дітьми, які згадуються у рукописах, що досліджуються. З їхніх розповідей можна виокремити певні уроки та тенденції щодо того, як проживалися травматичні події релігійною спільнотою загалом та її окремими членами індивідуально. Враховуючи посилення травматичного досвіду українського суспільства та велику потребу у досвіді відновлення, такі уроки можуть бути актуальними у сьогоденні: "Надзвичайно важливо при цьому змінити ракурс соціальної пам'яті, відшуковуючи в минулому прояв кращих людських якостей, зразки взаємопідтримки, обмінів культурними надбаннями. Лише в такий спосіб вдасться змінити тональність "страдницького" дискурсу на життєствердну" (Шаповал та ін., 2013, с. 34).

Запис № 655 у зошиті №1 “Гнатів Федір, 2, Дрогобицька, Миколаїв, Малехів”⁸ (Л.3).

654	Турчинецький Віктор	3	"	Розділ
655	Гнатів Федір	2	"	Малехів
656	Тіляк Ярослав	12	Коларно	Новоляхи. Опар.
657	Бурмас Іван	1	"	"

Лл. 3. Фрагмент сторінки зошита з іменем Федора Гнатіва

Син депортованого Гнатіва Федора – Гнатів Володимир Федорович – в своєму інтерв’ю розповідає: “Я в кінці 1951 року, в грудні народився, 30 грудня. Мабуть, тільки що батьки зачали мене. Мого тата Федь звали, а маму Йося. Повезли всіх до Розвадова, на станцію, на товарняк. Я родився вже 30 грудня в бараку, в Сибірі. Іркутська область, Зимівський район, учасок Виноградов. ... Ще коротко згадаю про батька. Коли вивозили, татові не дали валянок. Мороз 50 градусів, тата вивезли в резинових чоботах тільки. То він обмотував чоботи тряпками. Ну і в тайзі пішов пів години покатав колоди і знов до вогню прилетів погрітися. Він мав обморожені ноги, дуже довго мучився. А потім, вже пізніше, аж через три роки дали валянки. ... Жили ми в бараці, малесенькій кімнатці, яку самі перегородками і відділили. Згодом батько вимурував п’єц, щоб ми не змерзли. ... Згодом, мене батьки скерували в інтернат, за 16 км від місця проживання (бо тут не було далі школи). Тут ми жили без батьків і це були найважчі роки мого дитинства, у “в’язниці для дітей”. Тут ми вчилися з п’ятого по восьмий клас. Не хочеться згадувати той час, ми жили серед дітей з неблагополучних сімей, п’яниць”⁹.

Окрім світського життя в інтерв’ю згадується й релігійне, яке було не менш активне, навіть у юному віці. Зокрема, діти нарівні з дорослими сумлінно ставилися до відвідування спільних богослужінь, які проводилися навіть у засланні. Як приклад, згадується історія про відвідини щорічної релігійної події – Спомину Христової смерті: “Я пригадую, я їхав у вузькоколіїці на Спомин і вузькоколійка с паровозом перевернулися. Ми тільки виїхали, там де школа була, п’ять кілометрів проїхали... То була весна, Спомин весною і поїзд перевернувся. Вагони лишилися на колії. То потім ті десять кілометрів я йшов пішком, щоб встигнути на Спомин. Бо то для мене було щось таке святе. Щоб пропустити Спомин, то неможливо. ... То година часу і переважно коли Спомин проводили, то все мене малого ставили на “атасі”. ... Я пригадую, то я лишався пильнувати біля фіртки. Щоб не помішали, не прийшли, щоб ми спокійно провели”¹⁰. Також релігійним об’єднуючим фактором слугували

⁸ Нині мікрорайон Нового Роздолу.

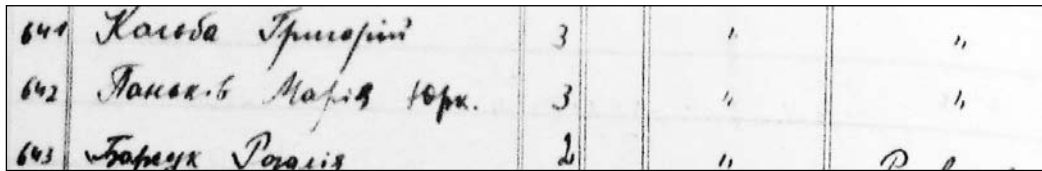
⁹ Архів Релігійного центру Свідків Єгови в Україні (далі – АРЦЄУ). Інтерв’ю з Гнатівим Володимиром Федоровичем (1951 р.н.), записане 21 жовтня 2020 р. в м. Новий Розділ Львівської обл. Каріною Семеновою.

¹⁰ АРЦЄУ: Інтерв’ю з Гнатівим Володимиром Федоровичем (1951 р.н.), записане 21 жовтня 2020 р. в м. Новий Розділ Львівської обл. Каріною Семеновою

I. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ

щотижневі богослужіння та пожива для розуму у вигляді конфесійних богослужбових публікацій, які слугували цементуючим фактором єдності, спільного погляду та осмислення того, що відбувається та як це проживати: “Ми мали одну Вартову на ротаторі напечатану. Зібрання провели таємно і відразу після зібрання ховали. Нас називали “святые”. Свідків було десять родин, а світських п’ятнадцять. Була така невелика територія. Коли ми проводили зібрання в неділю і співали, то знали як інші говорять: “Як “святі” гарно співають. Співайте, співайте!” Дуже любили як ми співали, бо в 4 голоси співали. Тайга разом з нами співала”¹¹.

Запис №642 у зошиті №1 “Паньків Марія Юрк., 3, Дрогобицька, Миколаїв, Устя” (Лл. 4).

641	Каліба Григорій	3	"	"
642	Паньків Марія Юрк.	3	"	"
643	Братчик Родік	2	"	"

Лл. 4. Фрагмент зошита з іменем Марії Паньків

В наявному інтерв’ю Паньківа Івана Михайловича, він розповідає про виселення його родини та проливає світло, чому запис зроблений на матір, а не батька: “Деякий час я ріс без батька, бо він відбував термін покарання в тюрмі, як Свідок Єгови. В 1949 році на 10 років його посадили в тюрму, а в 1951 році нас вивезли з сім’єю: мама, брат старший з дружиною, сестра і я молодший. ... То була така скриня метр на два. Там складали гардероб, постіль, одяг. Вона служила і столом. Вони сіли за неї і складали протокол. Вони дуже лояльно відносилися до нашої сім’ї. Не кричали, спокійно, лагідно казали: “Беріть, що можете, йдіть ріжете гуси, кури, бо вам в дорогу то пригодиться” ... Батько відбував термін покарання в Караганді. Його звільнили на три роки раніше. Він відбув сім років і його звільнили. І він прибув до нас в Сибір, Іркутську область, участок Григорівськ, Зимівського району”¹². Іван Паньків також пригадує повсякденне життя в депортації, яке мало для нього певний травмуючий досвід: “В нас були морози тріскачі. Я повідморожував собі вуха і пальці. Деревя тріскали від морозу. Таке було, то пам’ятаю. Вовки вили вночі перед хатами, ходили на участок. Кидалися навіть на людей. Не було тварин, то кидалися на людей. Але боротьбу з ними вели, огонь запалили з факелом, то вони втікали, вони боялися. Я був дитиною, але тих вовків чув. Було сім років, а ще п’ять років, то вже було дванадцять років коли я вже виїхав з того участка, з Тайги в район, Зиму. Там вже містечко було, а там на участку п’ятдесят дворів, кругом ліс і ріка Інга протікала по якій сплавляли дерева. В зимі їх виловлювали, на берег складали, штабелі сушили, і розпилювали”¹³. Далі в інтерв’ю Іван розповідає про ставлення вірян один до одного та до тих, хто

¹¹ АРЦСЄУ: Інтерв’ю з Гнатівим Володимиром Федоровичем (1951 р. н.), записане 21 жовтня 2020 р. в м. Новий Розділ Львівської обл. Каріною Семеновою.

¹² АРЦСЄУ: Інтерв’ю з Паньківим Іваном Михайловичем (1944 р. н.), записане 22 червня 2023 р. в м. Миколаїв Львівської обл. Артуром Абрамівим.

¹³ АРЦСЄУ: Інтерв’ю з Паньківим Іваном Михайловичем (1944 р. н.), записане 22 червня 2023 р. в м. Миколаїв Львівської обл. Артуром Абрамівим.

був поряд, але не сповідував тієї ж віри: “Так, ділилися. Кожен мав щось своє. Були дружні в тому питанні. Бо там були не лише Свідки, а й були світові. Бо з нашого села одного вивезли, людина світова, а чи як націоналіста, то я не знаю. З нашого села три сім’ї Свідків: Задорожній, Знак і Паньків. ... То вже в кінці спецпоселення, десь в 1961 році, одна сусідська сім’я, навіть прізвище знаю, Олійник, пізнала правду. Жила вона в Івано-Франківській області, Калуш. Приїжджала коли ми повернулися в Україну нас відвідувати. Спосіб нашого життя, спілкуючись з Свідками в поселенні, то був такий участок Григорівськ в тайзі.¹⁴ Вона зрозуміла і пізнала правду”¹⁵. В житті юного Івана Паньківа було також присутнє активна духовна складова життя: “Я був присутній на зібраннях, в Зимі були більші зібранні, проводилися в неділю, там і хор був і пісні співали. Після кожної пісні брат давав коментарі. Такі зібрання проходили, досить цікаві були. Деяких я знаю, які були причетні до того”¹⁶. Міцний духовний ідеологічний внутрішній стрижень допомагав не зламатися під тиском радянської пропаганди та репресій навіть підліткам: “Був такий момент, коли треба було вивчити вірш про Сталіна, де восхвалялися вожді. Я не хотів його вчити і не вчив. Коли вчитель мені сказав йти і розказувати, то я запитав чи можна розказати інший вірш. Він дозволив, і я йому розказав вірш, який мені написав друг тата, який відбував тюремний термін, він був з Білорусії. Він мені написав вірш “Любов”. Я той вірш і розказав. А вчитель каже: “Сідай, одиниця”. Поставив мені одиницю, ну а діти то чули, знущалися. В мене була така вушанка з хутра, а вони взяли і кинули в піч. Я коли вже виходив зі школи, дивлюся, немає моєї шапки. І я пішов вже без шапки, а вони кинули її в піч, прийшла прибиральниця, підпалила і лишилися тільки бляшки від тої шапки. На другий день я вже в хустині йшов, бо не було де купити шапки”¹⁷.

Запис №424 у зошиті №1 “Глинянський Іван Стефанович, 2, Станіславська, Товмач, Антонівка” (Іл.5).

422	Глинянський Стефан Ясфр.	3	
423	Глинянська Тараска Марія	2	
424	Глинянський Іван Стефр.	4	

Іл. 5. Фрагмент зошита з іменами сім’ї Глинянських

У своєму інтерв’ю дружина Івана, Глинянська Марія Василівна (дівооче прізвище Терлецька), яка теж зазнала депортації з батьками (Терлецький Василь Іванович та Терлецька Броніслава Іванівна – записи №№427, 430 у зошиті №1), розповідає про

¹⁴ Участок Григорівськ був ліквідований у 1970 р.

¹⁵ АРЦССУ: Інтерв’ю з Паньківим Іваном Михайловичем (1944 р. н.), записане 22 червня 2023 р. в м. Миколаїв Львівської обл. Артуром Абрамівим.

¹⁶ АРЦССУ: Інтерв’ю з Паньківим Іваном Михайловичем (1944 р. н.), записане 22 червня 2023 р. в м. Миколаїв Львівської обл. Артуром Абрамівим.

¹⁷ АРЦССУ: Інтерв’ю з Паньківим Іваном Михайловичем (1944 р. н.), записане 22 червня 2023 р. в м. Миколаїв Львівської обл. Артуром Абрамівим.

I. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ

атмосферу та відчуття у день депортації у складеному нею вірші, уривки якого наводяться нижче:

...
В Тернопільщині й Волині
І по всій Галичині враз
Даний був такий приказ:
Щоб людей відданих Богу,
Котрі спокійно хочуть жить
Їх вивезти в дорогу
З рідним краєм розлучить.

...
Тому в серці тіснота
Йдуть в хату агенти:
“Ми провірим паспорта
Ваші документи.
Всі хатні піднімайтесь
Через якусь хвилину
Із вещами собірайтесь
Сідайте в машину”.

...
То вивозять не злодіїв,
Не тих, що грабують,
Ані злбних лиходіїв,
А тих, що працюють.
То везуть свідків Єгови
Людей Богу вірних,
Про котрих йдуть всякі мови
В людях непотрібних.

The image shows a fragment of a handwritten notebook page. It contains a list of names and numbers, likely a family register or a list of family members. The names are written in cursive and include 'Терлецький', 'Василь', 'Тараска', 'Левоя', and 'Трохиміла'. The numbers are 426, 427, 428, 429, and 430. There is a vertical column of numbers '1' and a vertical column of the name 'Трохиміла' written vertically. The page is numbered 426 to 430.

426	Терлецький	Алекса	Мале	1	"	"
427	"	Василь	Тван.	1	"	"
428	Терлецька	Тараска	Мале.	1	"	"
429	"	Левоя		1	"	"
430	"	Трохиміла	Тван.	1	"	"

Іл.6. Фрагмент сторінки зошита з іменами сім'ї Терлецьких

По приїзду до Сибіру Марія Глинянська (тоді ще Терлецька) пішла вчитися питтю на дому в однієї швачки (Іл. 6). Набувши швейних навиків влаштувалася на роботу в пошивний цех, у якому працювало 10 швачок. Вірянка пригадує, що мала нагоду

знайомити зі своєю вірою росіянок, молдаванок. Окрім віровчень Марії, її сусідів та співробітниць приваблював її талант: “Дуже вони просили, щоб я їм співала, а я дуже любила і люблю співати ... Та поміж буденними справами завжди підтримували свій духовний стан. Коли жили у бараку вихідними днями читали Біблію і публікації, якими ділились одні з одними, яких так бракувало. Коли перейшли жити у свої будинки, то були сформовані групи. Був відповідальний брат який проводив зібрання, яке проводилось уже вечорами за зачиненими вставнями”¹⁸. У 1956 р. Марія вийшла заміж за одновірця Івана, з яким вони в один день приймали водне хрещення у засланні. “Тоді вже разом ночами доводилось переписувати вручну різні публікації і не один примірник, а по кілька. ... Ми переписували, а чоловікова мама, моя мама їх розвозили. Це була дуже небезпечна, але потрібна праця. Ховали літературу де тільки можна. У печі робили друге дно, або збоку печі, в стільцях, клали навіть у колиску з малям. А вже більше літератури потрібно було сховати подалі від хати, закопували у жестианих банках”¹⁹.

У 1968 р. Марія з батьками, з чоловіком і з двома синами повернулись в рідне село Антонівку, де ніхто їх не чекав: “Хати наші були зайняті. Потрібно було заново будувати житло. І ту далі терпіти переслідування. Пізніми вечорами проводити зібрання. Спомин Христової смерті проводили як і на Сибірі. Сходились по хатах невеликими гуртками, бо навіть місцеві доносили владі про місце проведення”²⁰. Стьйкість допомогла зберегти через десятиліття, здавалося б “викорінену” віру і знову “прищепити” її там, звідки її вирвали. Наразі в селі, де мешкає Марія Глинянська є громада свідків Єгови та їхня власна культова будівля: “А зараз, дякуючи Єгові, у нас є в селі Антонівка Зал Царства”²¹.

Нотний зошит, який належав чоловіку Марії – Івану Глинянському (*Лл. 7*): “В кінці 50-х років в п. Сосновці, де ми були виселені, був організований хор. Вихідними вечорами до нас приїздив диригент, ... звати Роман, і навчав нас хорового співу. Він мав ноти наших пісень. Мій чоловік розумів ноти і тоді він завів цей зошит. Він переписав у цього брата кілька пісень. Він не містить всіх пісень”²².

¹⁸ АРЦССУ: Інтерв’ю з Глинянською (Терлецькою) Марією Василівною (1939 р. н.), записане у жовтні 2020 року в с. Антонівка Тлумацького р-ну Івано-Франківської обл. Мартою Кулій.

¹⁹ АРЦССУ: Інтерв’ю з Глинянською (Терлецькою) Марією Василівною (1939 р. н.), записане у жовтні 2020 року в с. Антонівка Тлумацького р-ну Івано-Франківської обл. Мартою Кулій.

²⁰ АРЦССУ: Інтерв’ю з Глинянською (Терлецькою) Марією Василівною (1939 р. н.), записане у жовтні 2020 року в с. Антонівка Тлумацького р-ну Івано-Франківської обл. Мартою Кулій.

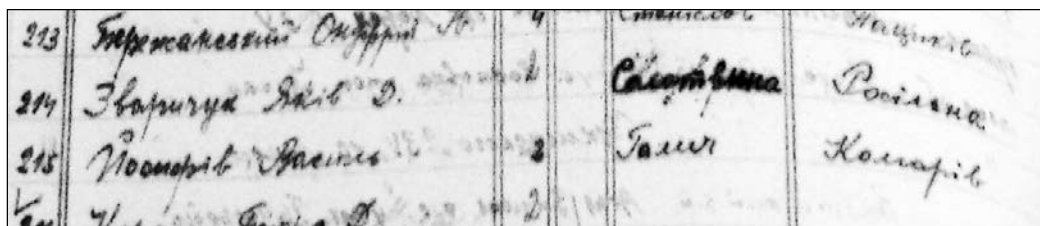
²¹ АРЦССУ: Інтерв’ю з Глинянською (Терлецькою) Марією Василівною (1939 р. н.), записане у жовтні 2020 року в с. Антонівка Тлумацького р-ну Івано-Франківської обл. Мартою Кулій.

²² АРЦССУ: Інтерв’ю з Глинянською (Терлецькою) Марією Василівною (1939 р. н.), записане у жовтні 2020 року в с. Антонівка Тлумацького р-ну Івано-Франківської обл. Мартою Кулій.

Іл. 7. Фрагмент рукописного нотного зошита, що належав Іванові Глинянському

Запис №215 у зошиті №1 “Йосифів Василь, 2, Станіславська, Галич, Комарів” (Іл. 8).

Іл. 8. Фрагмент зошита з іменем Василя Йосифіва

У записі інтерв’ю син Василя Йосифіва – Володимир Йосифів – розповідає, що “батько ходив до читальні, він любив читати книжки і збудував з Левіцьким (родич) читальню. Там були на той час книжки Франка, Шевченка, та інші. ... До нас почав ходити поляк, як вже батько розказував, і він розносив книжки, ... то була “Гарфа Божа” – Рутерфорда книжки, “Примирення”, “Багатство” різні. Батько за низьку ціну купив всі книжки. І з тих пір він почав читати українською. ... В нас батько і мама були кравцями, шили. Все село приходило до нас шити, ремонтувати одяг. Люди приходили і батько завжди читав, говорив ... і нас навчав, не заставляв, але хотів, щоб ми дотримувались Божих законів”²³.

Про депортацію згадує навіть деталі розмови представників спецслужб та деталь, про яку з депортованих мало хто розповідає, а саме – про можливість уникнути висилки: “Пам’ятаю 8 квітня 1951 року, що десь перед ранком, ще затемна, дуже гримали в двері. Батько пішов відкрити. Відразу зайшов майор, а за ним ще служба, і каже: “Ми прийшли вас вивозити”. Відразу обшук провели, все перевернули в хаті. “Вам дано дві години і ми вас вивеземо в Сибір до білих ведмедів, вже пора покінчити з віруючими. Але ми даємо вам такий папір, – він показує батьку, – якщо ви

²³ АРЦССУ: Інтерв’ю Йосифівим Володимиром Васильовичем (1939 р. н.), записане 16 лютого 2024 р. в м. Івано-Франківськ Артуром Абрамівим.

розпиш тесь, відмовитесь від вірувань, то ми вас залишаємо”. Батько категорично відмовив: “Ми цього ніколи не зробимо, ми залишаємося на своєму”. Дільничний Шабала сказав: “Я й не знав що ти такий впертий Єговіст”. Влада взялась і далі все описувати, конфіскували всю літературу. Солдати нічого не дозволили забрати з собою. Худобу забрали в колгосп. Птицю теж ніхто не дозволив брати. Ми схопили швейну машинку і деякий одяг”²⁴. Це один з небагатьох одиничних відомих на сьогодні випадків, коли репресовані повідомляли про можливість відмовитися від своєї віри та уникнути депортації. В архівних справах відсутні готові бланки, які б за формою чи змістом відповідали описаному в розповідях. Втім, безкомпромісність вірян щодо їхніх внутрішніх переконань перед радянським режимом цілком відповідала лінії поведінки їхніх одновірців перед режимом нацистської Німеччини.

Про перебування у засланні Володимир Йосифів пригадує моменти, які надавали сил проживати травматичний досвід висилки та рухатися вперед: “В бараку десь було 12 родин, загальний зал, одна пічка – буржуйка, цілодобово варили по черзі їсти і співали пісні. Наглядач приходив і каже: “Ви все ще співаєте?”. То замовкаємо, не співаємо. Ми в вагоні співали постійно. З старого пісенника було 337 пісень, ми більшість із них знали на пам’ять. ... Пісні допомагали нам виживати, підбадьорювали і підкріплювали нас, тому так повелось, що всі завжди співали”²⁵.

Історію юного Володимира можна вважати узагальненою картиною вкраденого дитинства комуністичним режимом у дітей-свідків, як через спільні так і особисті травмуючі фактори: “[Батько] пішов працювати на лісоповал, де зламав ногу. Мені було 12 і я мав доглядати батька і тепер маму, яка захворіла коли їздила з батьком в лікарню. Дітей відправили в школу, там я провчився лише рік і в 1952 році пішов на роботу замість мами, бо в нас з’явився ще один брат, за яким теж треба було доглядати. Мрія була купити велосипед і наїстися. Пам’ятаю до 1959 року постійно був голодним, сухарі вважались багатством для тих, хто їх мав. Я 16 років не їв, ні сливки, ні вишні – нічого не було. З 1960 року у нас вже було власне господарство. Поставили теплиці, корову купили, капусту квасили. Через постійне недоїдання у мене було малокрів’я, часті головні болі, низький гемоглобін. З 1959 року два роки кололи глюкозу”²⁶.

Володимир Йосифів розповідає, що стрижнем духовної стійкості була Біблія, яку було важко дістати, але допомагали також сусіди, які не належали до свідків, але з повагою та співчуттям ставилися до репресованих земляків, які зазнали схожої або спільної травми: “Поблизу нас був табір 04, де був засланий чоловік Лукасевич з Івано-Франківщини через політичні переконання. Інколи Лукасевич приходив до батька і вони спілкувались, він їв в нас вдома. Знаючи, що незабаром він буде повертатись додому, ми попросили, щоб він нам прислав Біблію. І він прислав свою

²⁴ АРЦСЄУ: Інтерв’ю Йосифівим Володимиром Васильовичем (1939 р. н.), записане 16 лютого 2024 р. в м. Івано-Франківськ Артуром Абрамівим.

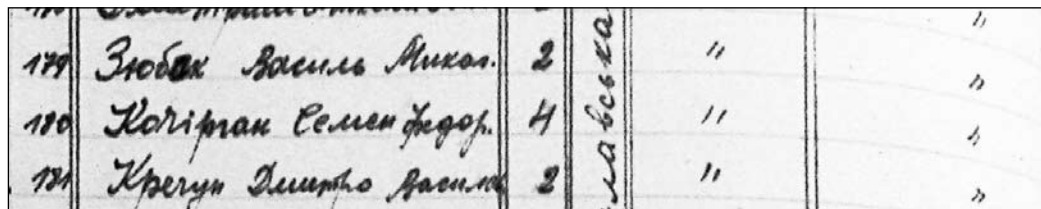
²⁵ АРЦСЄУ: Інтерв’ю Йосифівим Володимиром Васильовичем (1939 р. н.), записане 16 лютого 2024 р. в м. Івано-Франківськ Артуром Абрамівим.

²⁶ АРЦСЄУ: Інтерв’ю Йосифівим Володимиром Васильовичем (1939 р. н.), записане 16 лютого 2024 р. в м. Івано-Франківськ Артуром Абрамівим.

I. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ

домашню Біблію Куліша 1902 року видання більшого формату. Вона приїхала в коробці, повній кукурудзяної муки. Це було для нас величезним скарбом. Отримали ми цю Біблію в 1957–58 роках, вже після мого хрещення 1957 року. Я виховувався на цій Біблії 40 років²⁷. Окрім християнської віри депортовані віряни повезли до атеїстичного Сибіру яскраві риси українського менталітету: “Нам говорили: “Ви нам Україну сюди привезли”, бо батьки були працелюбними”²⁸.

Запис №180 у зошиті №1 “Кочірган Семен Федорович, 4, Станіславська, Жаб’є, Довгопіль” (Іл. 9).

179	Зюбак Василь Микола	2	Листопада	"	"
180	Кочірган Семен Федор.	4	Листопада	"	"
181	Кречун Дмитро Василь	2	Листопада	"	"

Іл. 9. Фрагмент сторінки зошита із іменем Семена Кочергана

В своєму інтерв’ю його син, Кочерган Василь Семенович, згадує, що “батько пів класу ходив у школу, але дуже любив... ну як... письмо, читати, писати. Він на польській мові дуже гарно вмів писати, розумів польську мову, розумів німецьку мову і українську мову і вмів писати дуже добре. І коли ішов на роботу на тиждень там у ліс, то мені також у шість років батько навчив вже мене читати, писати. Ще в школу я не ходив, навчив мене. І задавав мені також Псалми або уривки з Біблії вивчити і тато приходив і перевіряв, чи я змію читати. Спочатку читати, щоб навчився уривок, а потім напам’ять вивчав. Ну і брав мене завжди на зібрання, коли ходили, ішли на зібрання або до нас приходили в хату, то завжди брали мене з собою мама і тато. Тато багато знав, тому що він на полонинах виростав багато і в 12 років він працював з кінями в лісі, в лісорозробці і з різними людьми. В колибах вони жили, так що вогонь посередині розкладений і там жили. І треба було рано дуже вставати, коні годувати і собі готувати їсти”²⁹.

Про день напередодні депортації Василь Кочерган розповідає, що зустрів на вулиці знайому, яка наказала йому: “Скажеш мамі, що цієї ночі прийдуть вас виселяти, аби мама з татом не ночували вдома, аби перейшли на Буковину через ріку, в когось переночували і ви залишитеся не виселені. Я прийшов додому і мамі це розказую. Ну що, тата ще з роботи не було. Прийшов тато з роботи ввечері уже, мама розказує вже татові. (не зрозуміло) бачу не береться, всі щось так ходять, думають. Тато сів подумав, трохи перекусив щось, повечеряв, бо пішком йшов 25 кілометрів з роботи. Тато каже так: “Буде, що буде. Що буде з усіма, то буде і з нами, не йдемо нікуди. Не будемо йти”. Цей випадок ілюструю хиткість та поверхневність відданості та ідейності

²⁷ АРЦСЄУ: Інтерв’ю Йосифівим Володимиром Васильовичем (1939 р. н.), записане 16 лютого 2024 р. в м. Івано-Франківськ Артуром Абрамівим.

²⁸ АРЦСЄУ: Інтерв’ю Йосифівим Володимиром Васильовичем (1939 р. н.), записане 16 лютого 2024 р. в м. Івано-Франківськ Артуром Абрамівим.

²⁹ АРЦСЄУ: Інтерв’ю Кочерганом Василем Семеновичем (1938 р. н.), записане 3 листопада 2023 року в с. Довгополе Івано-Франківської обл. Артуром Абрамівим.

комуністичному ладу тодішніх громадян. Здебільшого ставлення до людей формувалося на особистому досвіді та комунікаціях. Хоча для радянської системи загалом Свідки були чужими, для людей, які вимушено опинилися ланками тої системи, Свідки були зрозумілими, безпечними та добросусідськими³⁰.

Про пристосування до незнайомої місцевості, клімату та облаштування житла й роботи Василь Кочерган пригадує: “То десь на другий рік уже ми ну як, купили хату там. І тато купив козу. Подоїли козу і ніхто пити молока не зміг, бо то запах не привикли. Мама почала плакати, а тато на другий день ту козу продав. Потім... Ще була комендатура, пішов в комендатуру просити дозвіл купити корову. ... І там купив корову, привів ту корову і вже було добре. Уже, в кого діти малі давали молока братам, сестрам, і самі вже з коровою було краще. ... Так, а потім на другий чи третій рік, знову попросився в Тайшет поїхати у місто. ... Вже тато навів зв’язки, поїхав туди і привіз рій пчіл. І вже поробили вулики, розмножив пчіл, вже і мед був і молоко було”³¹.

Із розповіді зрозуміло, що на початках життя у Сибіру було “не мед”, втім це не тривало довго завдяки активній та наполегливій праці репресованих на новому місці. Вони змогли перетворити холодний та недоброчливий Сибір на своєрідний край, що тече “молоком та медом”.

Втім, це не було одноосібне життя, а взаємна допомога вірян, які зберегли свою релігійну ідентичність завдяки сталим, підтримуваним зв’язкам всередині громади: “Одні до одних ходили, і так брати старші говорили на зібраннях: “Частіше ходіть одні до одних, частіше ходіть”. Ну і ми ходили частіше, чи була потреба чи ні. Зібрання ми домовлялися кожен раз в іншій хаті, домовлялися. І пунктуально назначали, хто має швидше прийти, на скільки годин, скільки хвилин, хто пізніше. Так само і виходити, хто швидше, хто пізніше. Це був дуже добрий розпорядок я вважаю. І переважно ввечері збиралися на зібрання. А в неділю кожен раз також збиралися вдень. ... Хтось готовив теми невеличкі, діти, всі і виступали, мали виступи і так збиралися і співали. І нічого в тій хаті вже не було, все було прибрано. Якщо приходили перевіряти, одна Біблія була, вона... Біблію не ховали, але Біблія мала бути чиста, нічого не помічено, і жодної шпаргалки не мало бути. Якщо є якась шпаргалка там або багато поміток, то Біблію конфіскували, а якщо не було, то нічого, не конфіскували, не забирали”³².

Підсумовуючи досвід проживання травми та відновлення, який прожили репресовані віряни-свідки, можна виокремити певні узагальнюючі висновки. Під час операції “Північ” вони відчували на собі широкий спектр травматичних факторів, що мають спільний знаменник з сучасними травматичними подіями (пандемії, війни, кліматичні кризи, стихійні лиха тощо). Польський доктор культурології Т. Бугай у своїй роботі виокремив наступні характеристики:

³⁰ АРЦСЄУ: Інтерв’ю Кочерганом Василем Семеновичем (1938 р. н.), записане 3 листопада 2023 року в с. Довгополе Івано-Франківської обл. Артуром Абрамівим.

³¹ АРЦСЄУ: Інтерв’ю Кочерганом Василем Семеновичем (1938 р. н.), записане 3 листопада 2023 року в с. Довгополе Івано-Франківської обл. Артуром Абрамівим.

³² АРЦСЄУ: Інтерв’ю Кочерганом Василем Семеновичем (1938 р. н.), записане 3 листопада 2023 року в с. Довгополе Івано-Франківської обл. Артуром Абрамівим.

I. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ

1) виникнення ситуації, в якій неможливо використати свій попередній досвід долаття різних труднощів та необхідність заново переосмислити себе і довколишню дійсність;

2) життя в постійному напруженні, відчутті сум'яття, страху, розчарування, стресу, культурного шоку та пригніченого почуття власної гідності через раптовий арешт і виселення;

3) невідомість через нове, незнайоме суспільно-культурне середовище разом з його ритуалами, звичаями та традиціями, в якому опинилися репресовані;

4) відчуття незворотності змін, що відбулися (через вираз “виселення навічно”), відсутність надії, що ситуація покращиться в осяжному майбутньому;

5) погіршення психічного та фізичного стану здоров'я внаслідок посттравматичного стресового розладу (Вугай, 2017, с. 408).

Факторами, що сприяли опануванню травматичного стану внаслідок депортації були: сильне почуття спільності (спільні регулярні зустрічі для читання Біблії, молитов, співу); сповідання та дотримання однакових вірувань, моральних та духовних цінностей (розуміння, що є першопричиною страждань та їхня мета, поширення своїх вірувань серед місцевих жителів); згуртованість і почуття братерства серед дорослих та дітей (добросусідство, розподіл їжі, взаємодопомога); спілкування та співання релігійних пісень, віршів, які вони відтворювали в пам'яті, як культурне укорінення на новому місці.

Продовження роботи з дослідження та відтворення пам'яті щодо подій, пов'язаних з операцією “Північ” важливі та необхідні. Документування у різних формах свідчень та подій стосовно операції “Північ” є частиною культурної практики. Як зазначає доктор культурології Т. Вугай, “спроби викласти на письмі власний тюремний досвід та досвід всієї групи одновірців, сприяє підтримці та зміцненню культурної ідентичності цієї релігійної групи. Літературне створення власного образу служить не лише побудові пам'яті колективної групи, але також дозволяє людині відчути на собі терапевтичну силу, яка виникає в результаті застосування “розповідних формул (культурних кодів)”. Ці формули допомагають боротися зі сильними емоціями, котрі “виливаються на папір” і оприлюднюються” (Вугай, 2019, с. 60). До можливостей формування, зберігання та належного використання такої інформації належать: фонди місцевих краєзнавчих та історичних музеїв (у регіонах, мешканці яких зазнали репресій); внесення персоніфікованої інформації про репресованих осіб до відповідних відкритих баз даних (Національний банк репресованих, Український мартиролог ХХ ст. тощо); присутність дати депортації у національному та регіональних списках пам'ятних та скорботних дат; передача справ репресованих із державних галузевих архівів до архіву Інституту національної пам'яті.

Хоча досліджувана тема сама по собі є травмуючою подією, розширенням рамок досліджень та рефлексій щодо неї, можна досягти позитивного суспільного терапевтичного ефекту. “Історична пам'ять, якщо вона не зациклюється на травмах і “пошуку ворога”, здатна цементувати суспільство, пропонувати прийнятну для нього систему символів. Останні виступають у ролі опор національної самосвідомості і маркерів самоідентифікації. Втрата історичної пам'яті або її значна деформація

здатна зміщувати суспільні орієнтири, породжувати масовий песимізм” (Шаповал та ін., 2013, с. 20).

Попри те, що яскравою ознакою репресивної операції “Північ” була нетерпимість комуністично-атеїстичного режиму до релігійних спільнот, зокрема свідків Єгови, вивченим уроком історичної пам’яті цієї події має бути те, що “мультикультуралізм, толерантність у ставленні до інакшості, вільний обмін ідеями, мінімальний вплив політики на формування історіографічних інтерпретацій, непримиренність до будь-яких проявів расизму й ксенофобії – це саме ті європейські й загальнолюдські орієнтири, які надійно страхуватимуть соціум від сповзання у прірву національної мегаломанії й етнократії” (Шаповал та ін., 2013, с. 30), а “сприйняття Іншого як “чужинця” не тільки не додає патріотичної самоповаги, але й створює підґрунтя для ксенофобії або, принаймні, до хуторянської замкненості” (Шаповал та ін., 2013, с. 28).

Висновки. Станом на початок 2026 р., 75-ї річниці операції “Північ”, науці не відомі імена усіх українців, які були примусово депортовані до Сибіру через своє віросповідання. Поступове відкриття архівів радянських репресивних органів та їхнє опрацювання надають цінну можливість ідентифікувати осіб, які зазнали репресій та встановити історичний зв’язок з сучасним поколінням їхніх нащадків та одновірців. Через повільну роботу з опрацювання державних архівів наразі встановити повний точний перелік осіб із усіх 6 областей України є вкрай важко. Неоціненну допомогу у верифікації таких осіб надають артефакти – два зошити із рукописним переліком осіб, які були виселені 8 квітня 1951 р. Порівнявши дані з зошитів та наявну інформацію державних архівів вдалося ідентифікувати 828 депортованих осіб (790 депортованих в рамках операції та 38 – в інший час). Це найбільша кількість осіб, яка стала достеменно відома за іменем та походженням за весь час наукових пошуків та досліджень операції “Північ” в Україні. В процесі опрацювання державних архівів ця цифра може збільшитися і досягти 100% верифікованості. Імена та інформація про ідентифікованих осіб мають стати частиною наявних відкритих баз даних репресованих осіб.

З усних історій осіб, які були ідентифіковані, або їхніх родичів, стає зрозумілим, що репресовані пережили спільну травматичну подію, яка характеризується наступними чинниками: раптовість, відчуття незворотності, безпорадності, приниження, культурного шоку, безвиході. Факторами, які допомагали проживати та заліковувати симптоми травми стали: почуття побутової та емоційної спільності; сповідання та дотримання однакових вірувань, моральних та духовних цінностей; сталі релігійні практики та богослужіння; згуртованість і почуття братерства серед дорослих та дітей; спілкування та співання релігійних пісень, віршів, як культурне укорінення на новому місці. Адаптація цих чинників може бути корисна будь-якому суспільству чи громаді, яка прожила або проживає колективну травму та прямує до її заліковування.

Вивченими уроками сумної репресивної операції відносно релігійної спільноти мають бути: беззмістовність намагань викоренити релігійні почуття, їхній зовнішній та внутрішній прояви через будь-який примус ззовні, в тому числі з боку держави; попри вимушену травматизацію, зцілення та відновлення збереженої самоідентифікації спільноти (в даному випадку релігійної) можливе, хоча може тривати певний

I. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ

час. З плином часу досліджувана тема може принести ще більше корисних уроків, якщо розглядати минулі події через призму нових обставин.

1. АРЦСЄУ-1: Архів Релігійного центру Свідків Єгови в Україні (2020, 21 жовтня). *Інтерв'ю з Гнатівим Володимиром Федоровичем (1951 р.н.)*. (К. Семенова, інтерв'юерка).
2. АРЦСЄУ-2: Архів РЦ Свідків Єгови в Україні (2023, 22 червня). *Інтерв'ю з Паньківим Іваном Михайловичем (1944 р.н.)*. (А. Абрамів, інтерв'юер).
3. АРЦСЄУ-3: Архів РЦ Свідків Єгови в Україні (2020, жовтень). *Інтерв'ю з Глинянською (Терлецькою) Марією Василівною (1939 р.н.)*. (М. Кулій, інтерв'юерка).
4. АРЦСЄУ-4: Архів РЦ Свідків Єгови в Україні (2024, 16 лютого). *Інтерв'ю Йосифівим Володимиром Васильовичем (1939 р.н.)*. (А. Абрамів, інтерв'юер).
5. АРЦСЄУ-5: Архів РЦ Свідків Єгови в Україні (2023, 3 листопада). *Інтерв'ю Кочерганом Василем Семеновичем (1938 р.н.)*. (А. Абрамів, інтерв'юер).
6. Бережко К. А. (2009). Масові релігійні репресії в Україні: Операція“Північ”. *Культура народів Причорномор'я*, 163. 102–104.
7. Бережко, К. А. (2012). *Історія Свідетелей Йеговы. Архивы КГБ*. Феодосія.
8. ГДА СБУ–1: Галузевий державний архів Служби безпеки України, м. Київ (Галузевий державний архів СБ України), ф. 42, спр. 81 (дело “Тройка”), т. 2, 82 арк.
9. ГДА СБУ–2: Галузевий державний архів СБ України, ф. 6, спр. 69256фп, т. 1, 315 арк.; т. 2, 302 арк.; т. 6, 298 арк.; т. 8, 299 арк.; т. 13, 296 арк.
10. Голько, О. (2002). *Свідки Єгови – сибірський маршрут*. Львів: Фаворит.
11. Голько, О. (2014). *Загартовані в Сибіру*. Львів.
12. Доклад начальника ешелона: Доклад начальника ешелона об етапировании спецпоселенцев. Направлено в МГБ Эстонской ССР. *Eesti Riigiarhiivi Filiaal (ERAF)*, 17/1-1-180, арк. 1–3.
13. Записка МГБ: Записка МГБ Литовской ССР о проведении операции по выселению. Направлено в МГБ СССР 4 апреля 1951 г. <https://1951deport.org/wp-content/uploads/2021/03/1951-04-04-МГБ-ЛитССР---МГБ-СССР.-Об-итогах-операции.pdf>
14. Когут, А. (2021, 8 квітня). “Тройка” чи “Север” – депортаційна операція початку квітня 1951 року. *Українська правда*. <https://www.istpravda.com.ua/articles/2021/04/8/159295/>
15. Колодний, А. М. (ред.). (1999). *Історія релігії в Україні* (Т. 6: Пізній протестантизм в Україні). Київ.
16. Москалюк, К. (2021, 10 червня). “Під тиском тоталітарного режиму”. Репресії проти Свідків Єгови у СРСР. *Локальна історія*. <https://localhistory.org.ua/texts/reportazhi/pid-tiskom-totalitarnogo-rezhimu/>
17. Одинцов, М. И. (2002). *Совет министров СССР постановляет: “Выселить навечно!”: Сборник документов и материалов о Свидетелях Йеговы в Советском Союзе (1951–1985)*. Москва.
18. Пасаг, В. И. (1994). *Трудные страницы истории Молдовы. 1940–1950-е гг.* Москва: Терра.
19. Шаповал, Ю., Нагорна, Л., Бойко, О. та ін. (2013). *Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід*. Київ: ШПЕНД.
20. Шишка, А. (2020). *В'язні “Північного царя”*. Львів; Нововолинськ.
21. Яроцький, П. Л. (ред.). (2021). *Матеріали міжнародної науково-практичної онлайн конференції “Операція “Північ”: 70 років по тому. Важливі уроки репресій за віру”*. Львів.

22. Baran, E. (2014). *Dissent on the Margins (How Soviet Jehovah's Witnesses Defied Communism and Lived to Preach About It)*. New York: Oxford University Press.
23. Bugaj, T. (2017). Wykorzenienie, szok kulturowy, trauma – kulturoznawcza analiza doświadczenia deportacji. *Історія релігій в Україні: Науковий щорічник*, 27, 406–418.
24. Bugaj, T. (2019). Мемуарыстыка Serhija Mokryckiego wśród literackich świadectw totalitaryzmu. *Історія релігій в Україні: Науковий щорічник*, 29, 53–63.
25. Fuştei, N. (2013). *Persecutarea organizatiei religioase “Martorii lui Iehova”. Operatia “Sever” (1951) in RSSM*.
26. Silliksaar, S. (2001). *Sinasilmitsi Siberiga. Mälestusteraamat, 1951. aasta küüditamisest*. Tallinn.

References

1. Arkhiv Relihiinoho tsentru Svidkiv Yehovy v Ukraini (Arkhiv RTs Svidkiv Yehovy v Ukraini) (2020, 21 zhovtnia). *Interviu z Hnativym Volodymyrom Fedorovychem (1951 r.n.)*. (K.Semenova, interviiuerka) (in Ukrainian).
2. Arkhiv RTs Svidkiv Yehovy v Ukraini (2023, 22 chervnia). *Interviu z Pankivym Ivanom Mykhailovychem (1944 r.n.)*. (A. Abramiv, interviiuer) (in Ukrainian).
3. Arkhiv RTs Svidkiv Yehovy v Ukraini (2020, zhovten). *Interviu z Hlynianskoiu (Terletskoiiu) Mariieiu Vasylivnoiu (1939 r.n.)*. (M. Kulii, interviiuerka) (in Ukrainian).
4. Arkhiv RTs Svidkiv Yehovy v Ukraini (2024, 16 liutoho). *Interviu Yosyfvym Volodymyrom Vasylovychem (1939 r.n.)*. (A. Abramiv, interviiuer) (in Ukrainian).
5. Arkhiv RTs Svidkiv Yehovy v Ukraini (2023, 3 lystopada). *Interviu Kocherhanom Vasylem Semenovychem (1938 r.n.)*. (A. Abramiv, interviiuer) (in Ukrainian).
6. Berezhko K.A. (2009). Masovi relihiini represii v Ukraini: Operatsiia “Pivnich”. *Kultura narodov Prichernomya*, 163. 102–104 (in Ukrainian).
7. Berezhko, K. A. (2012). *Istoriya Svidetelei Iegovi. Arkhivi KGB. Feodosiya* (in Russian).
8. Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy, m. Kyiv (Haluzevyi derzhavnyi arkhiv SB Ukrainy), f. 42, spr. 81 (delo “Troika”), t. 2, 82 ark. (in Russian).
9. Haluzevyi derzhavnyi arkhiv SB Ukrainy, f. 6, spr. 69256fp, t. 1, 315 ark.; t. 2, 302 ark.; t. 6, 298 ark.; t. 8, 299 ark.; t. 13, 296 ark. (in Russian).
10. Holko, O. (2002). *Svidky Yehovy – sybirskiy marshrut*. Lviv: Favoryt (in Ukrainian).
11. Holko, O. (2014). *Zahartovani v Sybiru*. Lviv (in Ukrainian).
12. Doklad nachalnika eshelona ob etapirovanii spetsposelentsev. Napravleno v MGB Estonskoi SSR. *Eesti Riigiarhiivi Filaal (ERAF)*, 17/1-1-180, арк. 1–3 (in Russian).
13. Zapiska MGB Litovskoi SSR o provedenii operatsii po viseleniyu. Napravleno v MGB SSSR 4 aprelya 1951 g. <https://1951deport.org/wp-content/uploads/2021/03/1951-04-04-МГБ-ЛитССР-МГБ-СССР.-Об-итогах-операции.pdf> (in Russian).
14. Kohut, A. (2021, Kviten 8). “Troika” chy “Sievier” – deportatsiina operatsiia pochatku kvitnia 1951 roku. *Ukrainska pravda*. <https://www.istpravda.com.ua/articles/2021/04/8/159295/> (in Ukrainian).
15. Kolodnyi, A. M. (Ed.). (1999). *Istoriia relihii v Ukraini* (T. 6: Piznii protestantyzm v Ukraini). Kyiv (in Ukrainian).
16. Moskaliuk, K. (2021, Cherven 10). “Pid tyskom totalitarnoho rezhymu”. Represii proty Svidkiv Yehovy u SRSR. *Lokalna istoriia*. <https://localhistory.org.ua/texts/reportazhi/pid-tyskom-totalitarnogo-rezhimu/> (in Ukrainian).

I. ІСТОРИЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ

17. Odintsov, M. I. (2002). *Sovet ministrov SSSR postanovlyayet: "Viselit navechno!"*: Sbornik dokumentov i materialov o Svidetelyakh Iegovi v Sovetskom Soyuze (1951–1985). Moskva (in Russian).
18. Pasat, V. I. (1994). *Trudnie stranitsi istorii Moldovi. 1940–1950-e gg.* Moskva (in Russian).
19. Shapoval, Yu., Nahorna, L., Boiko, O. ta in. (2013). *Kultura istorychnoi pamiaty: yevropeyskyi ta ukraïnskyi dosvid.* Kyiv (in Ukrainian).
20. Shyshka, A. (2020). *Viazni "Pivnichnoho tsaria"*. Lviv; Novovolynsk (in Ukrainian).
21. Yarotskyi, P. L. (Ed.). (2021). *Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi onlain konferentsii "Operatsiia "Pivnich": 70 rokiv po tomu. Vazhlyvi uroky represii za viru"*. Lviv (in Ukrainian).
22. Baran, E. (2014). *Dissent on the Margins (How Soviet Jehovah's Witnesses Defied Communism and Lived to Preach About It)*. New York: Oxford University Press (in English).
23. Bugaj, T. (2017). Wykorzenienie, szok kulturowy, trauma – kulturoznawcza analiza doświadczenia deportacji. *Istoriia religii v Ukraini: Naukovyi shchorichnyk*, 27, 406–418 (in Polish).
24. Bugaj, T. (2019). Memuarystyka Serhija Mokryckiego wśród literackich świadectw totalitaryzmu. *Istoriia religii v Ukraini: Naukovyi shchorichnyk*, 29, 53–63 (in Polish).
25. Fuştei, N. (2013). *Persecutarea organizatiei religioase "Martorii lui Iehova". Operatia "Sever" (1951) in RSSM* (in English).
26. Silliksaar, S. (2001). *Sinasilmitsi Siberiga. Mälestusteraamat, 1951. aasta küüditamisest.* Tallinn (in Estonian).

ДОДАТОК

Особи, що згадані у зошитах та були депортовані під час операції “Північ”

1. Апонюк Любов Романівна
2. Апонюк Михайло Романович
3. Апонюк Роман Михайлович
4. Білоцеркович Іван Степанович
5. Білоцеркович Степан Миколайович
6. Білоцеркович Тетяна Яківна
7. Білоцеркович Ярослава Степанівна
8. Біляк Андрій Васильович
9. Біляк Володимир Андрійович
10. Біляк Ганна Андріївна
11. Біляк Дмитро Андрійович
12. Біляк Пелагія Гордіївна
13. Борсук Марія Федорівна
14. Борсук Ольга Федорівна
15. Борсук Розалія Василівна
16. Борсук Федір Григорович
17. Боруцька Ксенія Степанівна
18. Боруцька Софія Йосипівна
19. Боруцька Стефанія Володимирівна
20. Боруцький Володимир Семенович
21. Боруцький Семен Михайлович
22. Бохонок Катерина Василівна
23. Бохонок Микола Федорович
24. Бохонок Ярослава Миколаївна
25. Браташ Софія Антонівна
26. Браташ Стефанія Іллівна
27. Будинкевич Анастасія Михайлівна
28. Будинкевич Богдан Олексійович
29. Будинкевич Василь Федорович
30. Будинкевич Володимир Васильович
31. Будинкевич Ганна Яківна
32. Будинкевич Іван Олексійович
33. Будинкевич Катерина Василівна
34. Будинкевич Марія Федорівна
35. Будинкевич Михайло Петрович
36. Будинкевич Петро Іванович
37. Будинкевич Софія Василівна
38. Будинкевич Стефанія Василівна
39. Булка Володимир Іванович
40. Булка Іван Семенович
41. Булка Марія Іванівна
42. Буняк Іванна Василівна
43. Буняк Микола Михайлович
44. Бурмас Василь Пилипович
45. Бурмас Ганна Пилипівна
46. Бурмас Олександра Пилипівна
47. Бурмас Парасковія Василівна
48. Бурмас Степан Пилипович
49. Вехлінська Євдокія Максимівна
50. Вехлінська Ірина Пилипівна
51. Вехлінський-Зашлінський Пилип Ілліч
52. Вітек Адольф Іванович
53. Вітек Мар'ян Іванович
54. Вітек Тадей Іванович
55. Вітек Тереза Михайлівна
56. Вітек Іван Адольфович
57. Возняк Ганна Василівна
58. Возняк Дмитро Ілліч
59. Ганич Марія Григорівна
60. Ганич Марія Миколаївна
61. Ганич Микола Миколайович
62. Ганич Микола Спиридонович
63. Ганич Семен Спиридонович
64. Гауда Гелена
65. Гауда Зигмунд
66. Гауда Ян
67. Гауда Ян
68. Гах Василь Юрійович
69. Гах Катерина Дмитрівна
70. Гах Микола Юрійович
71. Гах Михайло Юрійович
72. Гах Петро Михайлович
73. Гах Юлія Юрївна
74. Гетьман Ярослав Васильович
75. Гетьман-Волосюк Катерина Іванівна
76. Гливич Василь Іванович
77. Гливич Ганна Василівна
78. Гливич Домініка Василівна
79. Гливич Марія Миколаївна
80. Гливич Станіслав Васильович
81. Гривняк Дмитро Степанович
82. Гривняк Катерина Дмитрівна
83. Гривняк Марія Дмитрівна
84. Гривняк Михайло Дмитрович
85. Гривняк Петро Дмитрович

I. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ

86. Гривняк Софія Дмитрівна
87. Грицина Надія Петрівна
88. Грицина Наталія Федорівна
89. Грицина Омелян Петрович
90. Грицина Стефанія Петрівна
91. Гук Володимир Дмитрович
92. Гук Дмитро Маркович
93. Гук Марія Федорівна
94. Гуменецька Єва Казимирівна
95. Гуменецька Марія Миколаївна
96. Гуменецька Софія Миколаївна
97. Гуменецька Стефанія Іванівна
98. Гуменецький Василь Миколайович
99. Гуменецький Микола Миколайович
100. Гуменецький Михайло Миколайович
101. Гуменецький Степан Миколайович
102. Гупало Віхта Спиридонівна
103. Гупало Петро Олександрович
104. Дашавська Віра Дмитрівна
105. Дашавська Ганна Дмитрівна
106. Дашавська Розалія Іванівна
107. Дашавський Володимир Дмитрович
108. Дашавський Дмитро Олексійович
109. Дашавський Іван Дмитрович
110. Демчура Любов Андріївна
111. Демчура Пелагія Петрівна
112. Джавала Єва Наумівна
113. Джавала Катерина Атанасівна
114. Джавала Марія Наумівна
115. Джавала Йосипа Миколаївна
116. Джавала Марія Миколаївна
117. Джавала Михайлина Миколаївна
118. Джавала Парасковія Романівна
119. Джавала Роман Миколайович
120. Джавало Софія Наумівна
121. Дзюма Марія Михайлівна
122. Дзюма Михайло Миколайович
123. Дзюма Парасковія Лук'янівна
124. Дзюма Стефанія Михайлівна
125. Дзюма Федір Михайлович
126. Дзюма Юрій Михайлович
127. Додик Тимофій Данилович
128. Додик Юлія Дем'янівна
129. Дризна Ганна Іванівна
130. Дризна Іван Франкович
131. Дризна Михайлина Михайлівна
132. Загрош Василь Петрович
133. Загрош Григорій Петрович
134. Загрош Іван Петрович
135. Загрош Марія Степанівна
136. Загрош Степан Петрович
137. Заревич Юлія Михайлівна
138. Зинич Микола Васильович
139. Зинич Михайло Миколайович
140. Карпин Дмитро Петрович
141. Карпин Катерина Степанівна
142. Коваль Андрій Григорович
143. Коваль Василь Андрійович
144. Коваль Дем'ян Васильович
145. Когут Володимир Степанович
146. Когут Катерина Йосипівна
147. Когут Микита Степанович
148. Когут Степан Іванович
149. Когут Юлія Іванівна
150. Козак Богдан Дмитрович
151. Козак Іван Миколайович
152. Козак Катерина Іллівна
153. Козак Марія Іванівна
154. Козак Стефанія Дмитрівна
155. Козак Текля Іванівна
156. Козак Андрій Дмитрович
157. Козакевич Ганна Семенівна
158. Козакевич Микола Семенович
159. Козакевич Ольга Миколаївна
160. Комар Ганна Григорівна
161. Комар Григорій Васильович
162. Комар Іван Григорович
163. Комар Катерина Федорівна
164. Комар Марія Григорівна
165. Комар Михайло Григорович
166. Комар Михайло Миколайович
167. Комар Феодосія Василівна
168. Комарницька Анелія Пилипівна
169. Комарницька Ганна Пилипівна
170. Комарницька Емілія Йосипівна
171. Комарницька Євгенія Пилипівна
172. Комарницька Юлія Пилипівна
173. Комарницький Мирон Пилипович
174. Комарницький Пилип Федорович
175. Кордіяка Анастасія Лук'янівна
176. Кордіяка Ганна Михайлівна
177. Кордіяка Михайло Васильович
178. Кордіяка Петро Михайлович
179. Корецька Розалія Петрівна
180. Корецький Богдан Іванович
181. Корецький Григорій Іванович

182. Корецький Іван Іванович
183. Коріновська Анастасія Григорівна
184. Коріновська Ганна Олексіївна
185. Коріновська Марія Петрівна
186. Коріновська Парасковія Петрівна
187. Коріновська Тетяна Дмитрівна
188. Коріновська Ольга Петрівна
189. Коріновський Михайло Петрович
190. Коріновський Іван Йосипович
191. Коріновський Йосип Данилович
192. Косач Ганна Семенівна
193. Косач Микола Іванович
194. Косач Ольга Миколаївна
195. Косач Роман Миколайович
196. Костирич Ганна Юріївна
197. Костирич Дарія Юріївна
198. Костирич Емілія Юріївна
199. Костирич Зінаїда Юріївна
200. Костирич Йосип Юрійович
201. Костирич Іван Юрійович
202. Костирич Людмила Юріївна
203. Костирич Орест Юрійович
204. Костирич Степан Юрійович
205. Костирич Юрій Васильович
206. Костко Володимир Борисович
207. Костко Ірина Борисівна
208. Костко Марія Борисівна
209. Костко Юліан Борисович
210. Костко Борис Борисович
211. Костко Борис Олексійович
212. Костко Марія Іванівна
213. Костюк Іванна Марківна
214. Костюк Марко Теодорович
215. Костюк Михайло Пилипович
216. Костюк Ольга Пилипівна
217. Костюк Степан Маркович
218. Костюк Юлія Олексіївна
219. Котик Анастасія Андріївна
220. Котик Володимир Васильович
221. Котик Зіновій Володимирович
222. Кренжалек Владислав Янович
223. Кренжалек Едвард Владиславович
224. Кренжалек Казимира Димитріївна
225. Кренжалек Марія Антонівна
226. Кренжалек Мечислав Янович
227. Кренжалек Ян Владиславович
228. Кренжалек Хенріка Янівна
229. Криштанович Генефа
230. Криштанович Розалія
231. Ксьондзик Ганна Іванівна
232. Ксьондзик Марія Омелянівна
233. Ксьондзик Степан Омелянович
234. Кузьмяк Іван Йосафатович
235. Кузьо Ганна Максимівна
236. Кузьо Йосип Васильович
237. Кузьо Марія Іванівна
238. Кузьо Наталія Іванівна
239. Кундич Ганна Василівна
240. Кундич Микола Васильович
241. Кундич Михайло Миколайович
242. Купчак Катерина Тимофіївна
243. Купчак Марія Іванівна
244. Купчак Марія Тимофіївна
245. Купчак Михайло Петрович
246. Купчак Олена Іванівна
247. Курант Ганна Мартинівна
248. Курант Йосиф Теодорович
249. Кухар Володимира Данилівна
250. Кухар Данило Павлович
251. Кухар Іван Данилович
252. Кухар Ірина Данилівна
253. Кухар Любомира Данилівна
254. Кухар Ольга Данилівна
255. Кухар Павло Данилович
256. Кухар Теодозія Іванівна
257. Кухарський Костянтин Іванович
258. Куцик Василь Йосипович
259. Куцик Василь Степанович
260. Куцик Ганна Василівна
261. Куцик Йосип Іванович
262. Куцик Марія Іванівна
263. Куцик Мирон Степанович
264. Куцик Розалія Йосипівна
265. Куцик Софія Йосипівна
266. Куцик Степан Йосипович
267. Кушнір Василь Федорович
268. Кушнір Катерина Йосипівна
269. Кушнір Марія Йосипівна
270. Кушнір Софія Василівна
271. Кушнір Степан Васильович
272. Ланкау (Лянкау) Кароліна Петрівна
273. Ланкау (Лянкау) Марія Янівна
274. Левкун Катерина Пантелеймонівна
275. Ленер Людвіга Фердинандівна
276. Ленер Мартин Іванович
277. Леньо Вікторія Михайлівна

I. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ

278. Леньо Михайло Гнатович
279. Леньо Стефанія Михайлівна
280. Лепка Ганна Миколаївна
281. Лепкий Дмитро Іванович
282. Лепкий Іван Дмитрович
283. Лесів Богдан Іванович
284. Лесів Іван Степанович
285. Леснянська Броніслава Франківна
286. Леснянська Ганна Йосипівна
287. Леснянська Марія Петрівна
288. Леснянська Софія Франківна
289. Леснянський Володимир Франкович
290. Леснянський Євстахій Франкович
291. Леснянський Іван Франкович
292. Леснянський Петро Іванович
293. Леснянський Франко Іванович
294. Леснянський Юліан Петрович
295. Лисик Василь Євстахійович
296. Лисик Євстахій Андрійович
297. Лисик Стефанія Євстахіївна
298. Лірка Марія Михайлівна
299. Лірка Михайло Михайлович
300. Лірка Теодозій Михайлович
301. Лірка Феодосія Йосипівна
302. Луклінська Анна Мартинівна
303. Луклінська Розалія Василівна
304. Луклінський Владзімеж Димитрійович
305. Луклінський Ріхард Владзімежович
306. Луцюк Галина Дмитрівна
307. Луцюк Надія Степанівна
308. Магур Ігор Михайлович
309. Магур Марія Михайлівна
310. Магур Михайло Кирилович
311. Магур Парасковія Миколаївна
312. Магур Теодозія Михайлівна
313. Мазурик Ганна Степанівна
314. Мазурик Юлія Михайлівна
315. Майгрик Ганна Тимофіївна
316. Майгрик Марія Іванівна
317. Майгрик Петро Михайлович
318. Макуцька Ганна Григорівна
319. Макуцька Катерина Володимирівна
320. Макуцька Марія Володимирівна
321. Макуцька Оріся Володимирівна
322. Макуцький Володимир Іванович
323. Макуцький Ярослав Володимирович
324. Мандзяк Марія Матвіївна
325. Манчак Гелена
326. Манчак Герасим
327. Манчак Євгенія
328. Манчак Здзіслав
329. Манчак Мирослава
330. Манчак Михайло
331. Манчак Розалія
332. Масна Ганна Михайлівна
333. Масна Любомира Федорівна
334. Масна Мирослава Федорівна
335. Масний Ігор Федорович
336. Масний Орест Федорович
337. Масний Федір Миколайович
338. Матулинець Анастасія Луківна
339. Матулинець Іван Лукич
340. Матулинець Лука Михайлович
341. Матулинець Марія Луківна
342. Матчишин Андрій Дмитрович
343. Матчишин Іван Дмитрович
344. Матчишин Ксенія Дмитрівна
345. Матчишин Михайло Дмитрович
346. Матчишин Текля Іванівна
347. Мацюк Іван Миронович
348. Мацюк Катерина Михайлівна
349. Медвідь Василь Васильович
350. Медвідь Василь Григорович
351. Медвідь Ганна Михайлівна
352. Мельник Марія Михайлівна
353. Мельник Михайло Михайлович
354. Мельник Ярослав Михайлович
355. Мельник Григорій Михайлович
356. Мигович Парасковія Іванівна
357. Микевич Катерина Миколаївна
358. Микевич Ольга Йосипівна
359. Микитин Анелія Степанівна
360. Микитин Євгенія Степанівна
361. Микитин Єлизавета Михайлівна
362. Микитин Степан Васильович
363. Микитюк Володимир Михайлович
364. Микитюк Михайло Володимирович
365. Микитюк Неоніла-Володимира Михайлівна
366. Микитюк Стефанія Романівна
367. Микуляк Йосипа Степанівна
368. Михальчук Дмитро Іванович
369. Михальчук Ірина Дмитрівна
370. Михальчук Марія Михайлівна
371. Михальчук Надія Дмитрівна
372. Михальчук Петро Дмитрович

373. Михальчук Софія Дмитрівна
374. Михаць Марія Володимирівна
375. Михаць Ярослава Іванівна
376. Михаць Стефанія Іванівна
377. Мілліч Любов Іванівна
378. Мороз Богдан Васильович
379. Мороз Катерина Василівна
380. Мороз Софія Пилипівна
381. Моспан Броніслав
382. Моспан Казімеж
383. Моспан Михайло
384. Моспан Софія
385. Моспан Шимон
386. Мроць Богдан Михайлович
387. Мроць Ганна Савівна
388. Мулько Ганна Микитівна
389. Мулько Ольга Микитівна
390. Нестер Ганна Михайлівна
391. Нестер Марія Петрівна
392. Нестер Михайло Михайлович
393. Нестер Софія Михайлівна
394. Николишин Володимир Михайлович
395. Николишин Галина Михайлівна
396. Николишин Марія Михайлівна
397. Николишин Марія Семенівна
398. Николишин Михайло Михайлович
399. Никон Василь Афоневич
400. Никон Ганна Василівна
401. Никон Любомир Васильович
402. Нікель Броніслава
403. Нікель Збігнев
404. Нікель Йозеф
405. Нікель Казімеж
406. Нікель Станіслав
407. Новацька Ганна Іванівна
408. Новацька Ганна Мартинівна
409. Новацька Михайлина Євстахіївна
410. Новацька Ольга Петрівна
411. Новацький Іван Михайлович
412. Новацький Петро Франкович
413. Новацький Степан Петрович
414. Новосад Іван Теодорович
415. Новосад Марія Іванівна
416. Озарко Василь Степанович
417. Озарко Марія Степанівна
418. Озарко Степан Іванович
419. Озарко Стефанія Василівна
420. Оленчук Ганна Василівна
421. Оленчук Петро Васильович
422. Оленчук Розалія Андріївна
423. Олещук Ганна Іванівна
424. Олещук Текля Олександрівна
425. Осика Гелена Йозефівна
426. Осика Хенрік Йозефович
427. Осика Мирослава Йозефівна
428. Осика Уршуля Йозефівна
429. Осика Францишка Петрівна
430. Осика Йосип Станіславович
431. Остасюк Василь Григорович
432. Остасюк Григорій Васильович
433. Остасюк Катерина Григорівна
434. Остасюк Парасковія Захарівна
435. Остасюк Петро Григорович
436. Паньків Василь Михайлович
437. Паньків Ганна Юрівна
438. Паньків Іван Михайлович
439. Паньків Катерина Михайлівна
440. Паньків Марія Іванівна
441. Павлечко Василь Михайлович
442. Павлечко Галина Василівна
443. Павлечко Клементина Осипівна
444. Павлечко Мирон Васильович
445. Павлечко Ярослав Васильович
446. Пайдзик Едвард Хенрікович
447. Пайдзик Катерина Валентіївна
448. Пайдзик Річард Генріхович
449. Пайдзик Софія Владиславівна
450. Пайдзик Флоріан Янович
451. Пайдзик Фрідеріка Михайлівна
452. Пайдзик (Пайзик) Ванда Янівна
453. Пайдзик (Пайзик) Хенрік Янович
454. Пайдзик (Пайзик) Станіслав Янович
455. Паращак Іван Степанович
456. Паращак Катерина Михайлівна
457. Паращак Степан Іванович
458. Пасічник Богдана Ярославівна
459. Пасічник Роман Ярославович
460. Пасічник Тарас Ярославович
461. Пасічник Теодора Іванівна
462. Пасічник Ярослав Михайлович
463. Пастернак Ганна Іванівна
464. Пастернак Іван Михайлович
465. Пастернак Михайло Іванович
466. Пастернак Ганна Михайлівна
467. Пастернак Ганна Степанівна
468. Пастернак Іван Васильович

I. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ

469. Пастернак Іван Степанович
470. Пастернак Марія Семенівна
471. Пастернак Михайло Іванович
472. Пастернак Ольга Михайлівна
473. Пастернак Пелагія Михайлівна
474. Пастернак Пелагія Степанівна
475. Пастернак Степан Іванович
476. Пастернак Текля Михайлівна
477. Патрош Єва Василівна
478. Патрош Марія Іванівна
479. Патрош Парасковія Іванівна
480. Патрош Текля Іванівна
481. Пелех Іван Федорович
482. Пелех Марія Михайлівна
483. Пелех Михайло Федорович
484. Пелех Парасковія Федорівна
485. Пелех Роман Федорович
486. Пилюк Ганна Михайлівна
487. Пилюк Марія Василівна
488. Пилюк Михайло Григорович
489. Пиляк Вікторія Осипівна
490. Пиляк Ганна Михайлівна
491. Пиляк Ілля Михайлович
492. Писанчин Катерина Михайлівна
493. Писанчин Катерина Теодорівна
494. Писанчин Любов Михайлівна
495. Писанчин Михайло Миколайович
496. Писанчин Орест Михайлович
497. Підганюк Василь Семенович
498. Підганюк Ганна Василівна
499. Підганюк Григорій Васильович
500. Підганюк Іван Васильович
501. Підганюк Іванна Семенівна
502. Підганюк Ксеня Іванівна
503. Підганюк Марія Іванівна
504. Підганюк Неоніла Семенівна
505. Підганюк Ольга Григорівна
506. Підганюк Ярослава Василівна
507. Пікас Марія Гнатівна
508. Пікас-Ярема Софія Гаврилівна
509. Пікулик Анастасія Миколаївна
510. Пікулик Василь Іванович
511. Пікулик Ганна Іванівна
512. Пікулик Дмитро Федорович
513. Пікулик Іван Федорович
514. Пікулик Ірина Іванівна
515. Пікулик Катерина Іванівна
516. Пікулик Михайло Іванович
517. Пікулик Парасковія Михайлівна
518. Пікулик Федір Дмитрович
519. Плитич Богдана Михайлівна
520. Плитич Ірина Михайлівна
521. Плитич Михайло Андрійович
522. Плитич Тетяна Юріївна
523. Плюта Ганна Петрівна
524. Плюта Данило Федорович
525. Плюта Парасковія Федорівна
526. Подоба Ірина Григорівна
527. Подоба Катерина Максимівна
528. Подоба Максим Іванович
529. Подоба Марія Максимівна
530. Подоба Марія Степанівна
531. Подоба Михайло Степанович
532. Подоба Софія Яківна
533. Подоба Степан Іванович
534. Подоба Стефанія Максимівна
535. Подолук Володимир Степанович
536. Подолук Нестор Степанович
537. Подолук Степан Іванович
538. Попівняк Адольф Михайлович
539. Попівняк Ангеліна Михайлівна
540. Попівняк Ганна Федорівна
541. Попівняк Мирон Михайлович
542. Попівняк Михайло Олексійович
543. Пріцак Ганна Петрівна
544. Пріцак Марія Петрівна
545. Пріцак Меланія Степанівна
546. Пріцак Михайло Петрович
547. Пріцак Петро Михайлович
548. Пріцак Степан Петрович
549. Пріцак Теодозія Петрівна
550. Прокопчик Ганна Миколаївна
551. Прокопчик Ганна Олексіївна
552. Прокопчик Іван Петрович
553. Прокопчик Катерина Іванівна
554. Прокопчик Олексій-Іван Іванович
555. Прокопчик Ярослава Іванівна
556. Разумович Михайлина Миколаївна
557. Разумович Петро Михайлович
558. Райхель Анелія
559. Райхель Ян
560. Рейман Іван Володимирович
561. Рейман Ізабелла Михайлівна
562. Рейман Никандра Іванівна
563. Рейман Сергій Іванович
564. Рубаха Володимир Миколайович

565. Рубаха Софія Павлівна
566. Рудий Степан Григорович
567. Ручка Орися Петрівна
568. Ручка Петро Ілліч
569. Ручка Стефанія Степанівна
570. Савка Василь Миколайович
571. Савка Катерина Михайлівна
572. Савка Роман Васильович
573. Савчук Ірина Михайлівна
574. Савчук Марія Кіндратівна
575. Савчук Михайло Іванович
576. Савчук Ольга Михайлівна
577. Самотіс Володимир Григорович
578. Самотіс Ганна Григорівна
579. Самотіс Григорій Степанович
580. Самотіс Катерина Михайлівна
581. Самотіс Михайло Григорович
582. Самотіс Степан Григорович
583. Свищ Мирослава Ігорівна
584. Свищ Ярослав Ігорович
585. Свищ Ярослава Іванівна
586. Сенів Василь Пантелеймонович
587. Сенів Йосип Васильович
588. Сенів Катерина Василівна
589. Сенів Марія Пилипівна
590. Сенів Ольга Василівна
591. Серватка Володимир Йосипович
592. Серватка Марія Йосипівна
593. Симович Антон Михайлович
594. Симович Домініка Михайлівна
595. Симович Матвій Юрійович
596. Симович Розалія Михайлівна
597. Симович Софія Олексіївна
598. Синиця Ольга Степанівна
599. Синиця Павлина Степанівна
600. Синиця Станіслав Михайлович
601. Скоць Авель Іванович
602. Скоць Марія Іванівна
603. Сметанко Василь Григорович
604. Сметанко Марія Василівна
605. Сметанко Марія Семенівна
606. Смолькевич Парасковія Романівна
607. Смолькевич Іван Дмитрович
608. Смолькевич Катерина Іванівна
609. Смолькевич Микола Іванович
610. Сорока Володимир Євстахійович
611. Сорока Євстахій Михайлович
612. Сорока Катерина Федорівна
613. Сорока Михайло Євстахійович
614. Сорока Ольга Євстахіївна
615. Сорока Софія Василівна
616. Старобжанська Анна
617. Старобжанська Ванда
618. Старобжанська Яніна
619. Старобжанський Станіслав
620. Старобжанський Ян
621. Сулима Ангеліна Миколаївна
622. Сулима Ганна Миколаївна
623. Сулима Катерина Іванівна
624. Сулима Микола Максимович
625. Супик Аполлонія Мацеївна
626. Супик Владзімеж-Єжи Матейович
627. Супик Марія Леопольдівна
628. Сусол Володимир Андрійович
629. Сусол Ганна Андріївна
630. Сусол Марія Михайлівна
631. Сусол-Троць Текля Андріївна
632. Сушко Володимир Михайлович
633. Сушко Ганна Матвіївна
634. Сушко Павлина Михайлівна
635. Сушко Феодосія Михайлівна
636. Тельвак Іван Федорович
637. Тельвак Марія Якубівна
638. Тенетило Ганна Григорівна
639. Тенетило Катерина Кирилівна
640. Тенетило Катерина Петрівна
641. Тенетило Микола Петрович
642. Тенетило Петро Федорович
643. Терлецька Анастасія Григорівна
644. Терлецька Стефанія Михайлівна
645. Терлецький Василь Пантелеймонович
646. Тисовська Галина Омелянівна
647. Тисовська Людмила Омелянівна
648. Тисовська Ольга Вікентіївна
649. Тисовська Анастасія Іванівна
650. Тисовська Марія Андріївна
651. Тисовська Любов Михайлівна
652. Тисовський Василь Васильович
653. Тисовський Зіновій Омелянович
654. Тисовський Мар'ян Омелянович
655. Тисовський Омелян Данилович
656. Тисовський Михайло Васильович
657. Томашук Варвара Павлівна
658. Томашук Володимир Павлович
659. Томашук Павло Степанович
660. Томашук Пелагія Іллівна

I. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ

661. Томашук Петро Павлович
662. Унятович Катерина Петрівна
663. Унятович Михайло Михайлович
664. Унятович Михайло Федорович
665. Федунь Антон Іванович
666. Федунь Іван Гнатович
667. Федунь Іван Миколайович
668. Федунь Йосип Іванович
669. Федунь Олександр Іванович
670. Федунь Олена Миколаївна
671. Федунь Пелагія-Парасковія Іванівна
672. Федунь Степан Іванович
673. Федунь Тетяна Йосипівна
674. Федчак Василь Степанович
675. Федчак Степан Васильович
676. Федчак Таїсія Андріївна
677. Фіголь Іван Атанасович
678. Фіголь Катерина Дмитрівна
679. Фльорек Ванда Петрівна
680. Фльорек Анна Северинівна
681. Фльорек Петро Янович
682. Фльорек Тадеуш Петрович
683. Флюнт Теофіл Дмитрович
684. Флюнт Розалія Іванівна
685. Флюнт Тимофій Дмитрович
686. Халавка Ілля Степанович
687. Халавка Наталія Іванівна
688. Халавка Стефанія Іллівна
689. Химинець Олексій Михайлович
690. Хмара Володимир Лукич
691. Хмара Ганна Іванівна
692. Хмара Лука Купріянович
693. Хомин Ганна Володимирівна
694. Хомин Ганна Григорівна
695. Хомин Парасковія Володимирівна
696. Хомин Парасковія Миколаївна
697. Хом'як Марія Федорівна
698. Хом'як Парасковія Пилипівна
699. Хом'як Петро Федорович
700. Хрунь Ганна Йосипівна
701. Хрунь Ганна Миколаївна
702. Хрунь Ганна Порфиріївна
703. Хрунь Іван Дмитрович
704. Хрунь Іван Йосипович
705. Хрунь Іван Михайлович
706. Хрунь Катерина Іванівна
707. Хрунь Катерина Йосипівна
708. Хрунь Катерина Миколаївна
709. Хрунь Марія Дмитрівна
710. Хрунь Марія Йосипівна
711. Хрунь Марія Миколаївна
712. Хрунь Микола Матвійович
713. Хрунь Микола Михайлович
714. Хрунь Мирон Дмитрович
715. Хрунь Михайло Дмитрович
716. Хрунь Михайло Іванович
717. Хрунь Парасковія Іванівна
718. Хрунь Стефанія Миколаївна
719. Хрунь Текля Іванівна
720. Цейко Денис Павлович
721. Цмайло Емілія Степанівна
722. Цмайло Марія Степанівна
723. Цмайло Ольга Степанівна
724. Цмайло Роман Степанович
725. Цмайло Степан Семенович
726. Цмоць Антон Миколайович
727. Цмоць Богдан Миколайович
728. Цмоць Дарія Миколаївна
729. Цмоць Ірина Миколаївна
730. Цмоць Марія Іванівна
731. Цмоць Марія Миколаївна
732. Цмоць Микола Антонович
733. Цовцик Ольга Миколаївна
734. Цовцик Петро Миколайович
735. Цовцик Роман Петрович
736. Цовцик Степан Петрович
737. Цовцик Анастасія Степанівна
738. Цовцик Ганна Миколаївна
739. Цовцик Омелян Миколайович
740. Цовцик Юлія Миколаївна
741. Чопик Ганна
742. Чопик Катерина Іванівна
743. Чудійович Анастасія Ярославівна
744. Чудійович Марія Павлівна
745. Чудійович Ярослав Ярославович
746. Чурко Ганна Степанівна
747. Чурко Марія Степанівна
748. Чурко Степан Олексійович
749. Чухрай Ганна Григорівна
750. Чухрай Микола Михайлович
751. Чухрай Михайло Миколайович
752. Шамборовська Софія Антонівна
753. Шамборовський Степан Іванович
754. Швед Федір Матвійович
755. Шишка Євген Іванович
756. Шишка Ірина Іванівна

757. Шишка Любов Іванівна
758. Шишка Марія Іванівна
759. Шквирко Василь Ілліч
760. Шквирко Ганна Іванівна
761. Шквирко Марія Василівна
762. Шквірко Катерина Костянтинівна
763. Шквірко Костянтин Іванович
764. Шквірко Софія Дмитрівна
765. Шпан Генрієта Юліанівна
766. Шпан Євгенія Олексіївна
767. Шпан Олексій Олексійович
768. Шулюк Емілія
769. Щерба Ганна Григорівна
770. Щерба Григорій Іванович
771. Щерба Назар Григорович
772. Щерба Тарас Григорович
773. Щерба Христіна Дем'янівна
774. Юник Марія Миколаївна
775. Юник Микола Михайлович
776. Юник Михайло Матвійович
777. Юник Наталія Михайлівна
778. Ющак Василь Микитович
779. Ющак Софія Василівна
780. Яворський Іван Дмитрович
781. Язвицька Люція
782. Язвицька Наталія-Станіслава
783. Язвицький Едвард
784. Ярош Андрій Іванович
785. Ярош Василь Іванович
786. Ярош Дмитро Іванович
787. Ярош Єва Федорівна
788. Ярош Текля Іванівна
789. Ясінська Тетяна Андріївна
790. Ясінський Микола Васильович
- Особи, що згадані у зошитах, але були депортовані до/після операції “Північ”*
791. Бурбан Ганна Дмитрівна
792. Бурмас Пилип Федорович
793. Варш Ганна Миколаївна
794. Варш Йосип Лук'янович
795. Варш Лука Степанович
796. Варш Лук'ян Якубович
797. Варш Надія Луківна
798. Варш Павлина Лук'янівна
799. Варш Стефанія Луківна
800. Варш Теодозія Луківна
801. Вітошинська Ірена Михайлівна
802. Вітошинська Розалія Янівна
803. Вітошинський Михайло Василійович
804. Войцехівська Броніслава Антонівна
805. Войцехівський Антон Людвігович
806. Джавала Наум Андрійович
807. Комарницька Ганна Романівна
808. Комарницький Володимир Олексійович
809. Комарницький Михайло Володимирович
810. Костирич Марія Іванівна
811. Ксьондзик Омелян Степанович
812. Мамчур Михайлина Степанівна
813. Мацюк Мирон Іванович
814. Олещук Володимир Іванович
815. Підганюк Семен Васильович
816. Подолук Євгенія Василівна
817. Терешко Дмитро Іванович
818. Терешко Пелагія Андріївна
819. Шамбора Василь Федорович
820. Шамбора Григорій Федорович
821. Шамбора Іван Федорович
822. Шамбора Марія Федорівна
823. Шамбора Текля Лук'янівна
824. Шамбора Текля Федорівна
825. Шамбора Федір Тихонович
826. Шишка Ольга Іванівна
827. Шишка Марія Онуфріївна
828. Шишка Іван Юрійович

*Стаття: надійшла до редакції 25.09.2025
прийнята до друку після рецензування 9.10.2025
опублікована (оприлюднена) 29.05.2026*